

**Navodila za izobraževalne programe s prilagojenim
izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo za
devetletno osnovno šolo**

Ljubljana, 2003

Avtorji besedila:

Navodila za delo z učenci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja: dr. Marija Kavkler, dr. Lidija Magajna, dr. Gabi V. Čačinovič, dr. Sonja Pečjak, Mojca Klug, Herman Vernik, Ksenija G. Bregar

Navodila za delo s slepimi in slabovidnimi učenci: Stane Florjančič, Ivo Gerbec, Mirjana Hafnar

Navodila za delo z gluhi in naglušnimi učenci: Klavdija Ambrožič, dr. Stane Košir, Ljudmila Likar, Tatjana Somrak, Tanja Majer

Navodila za delo z učenci z govorno jezikovnimi motnjami: Ljudmila Likar, mag. Marinka Grobler, dr. Dora Jelenc

Navodila za delo z gibalno oviranimi učenci: Brigita Ahčin, Isabelle Morel Bera, dr. Miran Čuk, Zdenka Fučka

Navodila za delo z dolgotrajno bolnimi učenci: mag. Tanja Bečan, Alenka Klinc, dr. Miran Čuk

Navodila za delo z učenci z motnjo v vedenju in osebnosti: Jože Horvat, Marko Juhant, Borut Kožuh, Franc Ravnikar, dr. Ivan Škoflek

KAZALO

I. UVOD	3
II. NAVODILA ZA PRILAGOJENO IZVAJANJE PROGRAMA OSNOVNE ŠOLE Z DODATNO STROKOVNO POMOČJO	7
OTROCI S PRIMANJKLJAJI NA POSAMEZNIH PODROČJIH UČENJA	8
SLEPI IN SLABOVIDNI OTROCI	15
GLUHI IN NAGLUŠNI OTROCI	19
OTROCI Z GOVORNO-JEZIKOVNIMI MOTNJAMI	22
GIBALNO OVIRANI OTROCI	25
DOLGOTRAJNO BOLNI OTROCI	28
OTROCI Z MOTNJAMI VEDENJA IN OSEBNOSTI	31
III. PRILOGA	35
STROKOVNA LITERATURA	35

I. UVOD

Navodila za prilagojeno izvajanje programa osnovne šole za učence s posebnimi potrebami so pripravljena na osnovi vsebinskih izhodišč za prenovo vzgoje in izobraževanja otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami v Republiki Sloveniji, ki so opredeljena v Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji (MŠŠ, 1995) in ob upoštevanju Zakona o osnovni šoli (Ur.l. RS, št. 12/96, 33/97, 59/01) ter Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur.l. RS, št. 54/00).

Namenjena so strokovnim delavcem, ki bodo poučevali otroke s posebnimi potrebami usmerjene v Izobraževalni program osnovne šole s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo (Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, Ur.l. RS, št. 54/00, 5.člen).

NAČELA VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA

Za vzgojo in izobraževanje učencev s posebnimi potrebami v času osnovnošolskega izobraževanja so poleg splošnih načel, pomembna še predvsem naslednja:

- načelo integracije kot sodobne oblike izobraževanja otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami,
- načelo zagotovitve ustreznih pogojev, ki bodo osnova za uspešno učenje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami,
- načelo enakih možnosti, s hkratnim upoštevanjem drugačnosti otrok in mladostnikov narekuje takšno naravnost vzgoje in izobraževanja, ki bo zagotavljala otrokom in mladostnikom s posebnimi potrebami v procesu vzgoje in izobraževanja v čim večji meri preseči posledice motenj, primanjkljajev ali ovir,
- načelo pravice do izbire, ki pomeni, da je treba otrokom in mladostnikom s posebnimi potrebami in njihovim staršem zagotoviti pravico do izbire šole, ki ima zagotovljene možnosti za izvajanje ustreznega programa,
- načelo vključevanja staršev v proces vzgoje in izobraževanja, ki izhaja iz ugotovitve, da sta vzgoja in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami v veliki meri odvisna od staršev, ki jih je zato potrebno vključevati v odločanje, načrtovanje, neposredno delo z otroki oz. mladostniki ter evalvacijo otrokovega napredovanja,
- načelo organiziranja izobraževanja otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami čim bližje domu sledi principu, da tudi otrok, s posebnimi potrebami, če je le mogoče ne bi izločali iz družinskega in socialnega okolja,
- načelo individualiziranega pristopa z diferenciranimi in individualiziranimi programi, ki upoštevajo otrokove oz. mladostnikove sposobnosti, pa tudi primanjkljaje in možnosti za doseganje standardov znanja,
- načelo kontinuiranosti programov zagotavlja fleksibilnost in prehajanje med različnimi oblikami izobraževanja,
- načelo pravočasne usmeritve v ustrezen program vzgoje in izobraževanja, ki otrokom omogoča čim prejšnjo pomoč,
- načelo interdisciplinarnosti zahteva, da v procesu vzgoje in izobraževanja otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami sodelujejo različni strokovnjaki (s področja šolstva, zdravstva in socialnega varstva), da bodo otrokove oz. mladostnikove potrebe celovito zaznane in da bo spremljanje njegovega učenja in razvoja celostno.

UČENCI/UČENKE S POSEBNIMI POTREBAMI

V Izobraževalni program osnovne šole s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo so usmerjeni otroci, za katere komisije za usmerjanje ocenijo, da imajo takšne razvojne in učne zmožnosti, da bodo, predvidoma s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo dosegli vsaj minimalne cilje oz. standarde znanja določene v učnih načrtih za vse predmete v predmetniku osnovne šole za razred, v katerega se vključuje otrok s posebnimi potrebami.

V skladu s 27., 28., 29. in 30. členom Zakona o usmerjanju (Ur.l. RS, št. 54/00) je strokovna skupina, ki jo imenuje ravnatelj, na šoli dolžna za otroka s posebnimi potrebami izdelati individualizirani program. Strokovno skupino sestavljajo strokovni delavci šole in drugi strokovnjaki, ki bodo sodelovali pri izvajanju programa vzgoje in izobraževanja. Pri pripravi individualiziranega programa sodelujejo tudi starši otroka. Z individualiziranim programom se določijo oblike dela na posameznih področjih oz. predmetih, način izvajanja dodatne strokovne pomoči, prehajanje med programi ter potrebne prilagoditve pri organizaciji, preverjanju in ocenjevanju znanja, napredovanju in časovni razporeditvi pouka. Z vsemi predvidenimi prilagoditvami naj bi otroku s posebnimi potrebami omogočili doseči vsaj minimalne cilje in standarde znanja razreda v katerega bo vključen. Možne prilagoditve so v navodilih našteje in opisane za posamezne skupine otrok s posebnimi potrebami.

KLIMA NA ŠOLI IN V ODDELKU

Ob vključitvi otroka s posebnimi potrebami v šolo oz. oddelek potrebno posebno pozornost posvetiti ustvarjanju pozitivne klime. Nepoznavanje drugačnosti otrok s posebnimi potrebami lahko med ostalimi učenci v oddelku oz. na šoli ojača morebitne predsodke ali ustvari nevzpodbudno klimo. Zato je pomembno »pripraviti« otroke na vključitev otroka s posebnimi potrebami tako, da jim ponudimo čim več informacij in možnostjo spraševanja.

Le tako se bodo izognili številnim odprtim ali neizrečenim vprašanjem, strahu, negativnim stališčem in vrednotenju posebnih potreb ter tako tudi neprijetnim situacijam, ki bi lahko vplivale na izvajanje pouka.

Prav tako je potrebno otroku s posebnimi potrebami predstaviti in ozavestiti vzroke in naravo njegovih posebnih potreb in ga razbremeniti občutka krivde, ki je pogosto prisoten ob težavah, ki jih ima lahko na različnih razvojnih in učnih področjih. Tako kot za vse otroke, je za otroka s posebnimi potrebami še bolj pomembno, da se čuti v oddelku sprejetega in varnega, saj je to pogoj za vzpostavljanje socialnih interakcij, komunikacijo in tudi uspešno učenje.

SODELOVANJE STARŠEV

Zgolj uveljavljene oblike dela s starši praviloma niso zadostne za učinkovito vključevanje otrok s posebnimi potrebami in morebitno reševanje problematike v odnosih med učenci, strokovnimi delavci in starši vseh otrok in otrok s posebnimi potrebami. Nepoznavanje problematike, ki je povezana z vključitvijo otrok s posebnimi potrebami v šolo (oddelek) lahko sproža različna odzivanja staršev ostalih otrok. Zato je pomembno posebno pozornost posvetiti tudi načrtovanju sodelovanja s starši. Poteka naj na najmanj treh ravneh:

- s starši vseh otrok na šoli,
- s starši otrok v oddelku, v katerega je vključen otrok s posebnimi potrebami ter
- s starši otroka s posebnimi potrebami.

V okviru šole naj bo poskrbljeno za izobraževanje in seznanjanje vseh staršev o otrocih s posebnimi potrebami ter o njihovih možnostih za vključevanje v šolo, ki ima lahko prednosti za otroka s posebnimi potrebami in za vse otroke. Starši naj spoznajo sprejete zakonske in programske prilagoditve, ki so namenjene otrokom s posebnimi potrebami.

Starše otrok v oddelku, v katerega bo vključen otrok s posebnimi potrebami, pogosto skrbi, da bo vključitev otroka s posebnimi potrebami negativno vplivala na delo in odnose v oddelku, da bodo zato njihovi otroci prikrajšani za pozornost učitelja, delo v takem oddelku pa morda manj učinkovito. Šola mora starše razbremeniti te skrbi, saj bodo sicer neustrezno vplivali na stališča svojih otrok in tako onemogočali sprejemanje otroka s posebnimi potrebami. Staršem predstavimo konkretnega otroka, ki bo vključen na šolo oz. oddelek.

Tudi starši otroka s posebnimi potrebami, ki je vključen v šolo imajo različna pričakovanja do otroka in šole, zato se bodo strokovni delavci srečevali z različno odzivnostjo staršev, pogosto tudi neracionalno, in željo po sodelovanju. Pomembno je, da si pri starših pridobijo zaupanje in jih razbremenijo strahu, ki ga predstavlja vključitev njihovega otroka v program osnovne šole. Za uspešno sodelovanje s starši je izjemnega pomena usklajeno timsko interdisciplinarno delovanje vseh strokovnih delavcev na šoli. Starši otroka s posebnimi potrebami imajo po Zakonu o usmerjanju (Ur.l. RS, št. 54/00, 28. člen) pravico do sodelovanja pri pripravi individualiziranega programa za otroka. Vključitev otroka v šolo bo učinkovitejša, če bo šola vzpostavila sodelovanje staršev pri ugotavljanju otrokovih močnih področij in težav, načrtovanju, izvajanju in evalvaciji individualiziranega programa. Šola naj jih seznanji z njihovo vlogo pri sistematičnem spremljanju razvoja in učenja otroka. Starši lahko otroka spremljajo tudi v drugem, domačem okolju in zabeležijo morebitno drugačno vedenje. Informacije o otrokovem funkcioniranju doma, njegovih vedenjskih vzorcih, učnih navadah, spretnostih, interesih, motivaciji itd. bodo strokovnim delavcem v veliko pomoč pri prepoznavanju otrokovih močnih področij. Sodelovanje med starši in šolo pomeni tudi skupno odgovornost za doseganje ciljev, zato je pomembno razmejiti in določiti obseg dela vsakega vključenega v programu ter obremenitve otroka v šoli in doma, vlogo, pristojnosti in odgovornost staršev in strokovnih delavcev pri izvajanju programa.

STROKOVNI DELAVCI

Pri vključevanju otroka s posebnimi potrebami v program osnovne šole imajo pomembno vlogo različni strokovni delavci – odvisno tudi od posebnih potreb otroka, ki so vključeni na šolo.

V Odločbi o usmeritvi otroka v »Izobraževalni program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo« so poleg ostalih zahtev določeni tudi: obseg dodatne strokovne pomoči in način izvajanja te pomoči v okviru tedenske obremenitve otroka ter strokovni delavec, ki to pomoč izvaja.

Šola mora otroku s posebnimi potrebami, skladno z odločbo, zagotoviti pogoje za doseganje optimalnega razvoja. Za uspešno interdisciplinarno in usklajeno timsko delo v vseh fazah procesa načrtovanja, izvajanja in evalvacije programa za otroka je potrebno, da se strokovni

delavci stalno strokovno spopolnjujejo. Pomembno je predvsem pridobivanje in poglobljanje znanja s področja problematike otrok posebnimi potrebami, znanja, ki jih potrebujejo za konkretno delo s posameznim otrokom s posebnimi potrebami, uspešno komunikacijo, timski pristop dela ter delo s starši. Strokovni delavci na šoli naj bi načrtovali svoje strokovno spopolnjevanje ob sodelovanju z morebitnim defektologom ustrezne usmeritve, ki na šoli nudi otroku dodatno strokovno pomoč.

Ravnatelj šole ima pomembno vlogo pri zagotavljanju pogojev za doseganje optimalnega razvoja vsakega učenca. Njegove aktivnosti naj bodo usmerjene predvsem v skrb za zagotavljanje ustreznih materialnih in kadrovskih pogojev, ki so potrebni za delo z otrokom s posebnimi potrebami. Pri tem je pomembno, da spoštuje profesionalno etiko in ga pri zagotavljanju strokovnih delavcev, ki delajo z otrokom s posebnimi potrebami vodijo le potrebe otroka. Pomembno je, da pozna strokovna izhodišča vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami v RS, ustrezno področno zakonodajo, veljavne standarde in normative za vključevanje otrok v program osnovne šole ter da ima pozitiven odnos do vključevanja otrok s posebnimi potrebami v šolo. Subtilno mora pristopiti tudi k letni organizaciji dela šole.

Svetovalni delavci se glede na svojo strokovno usmeritev vključujejo v delo z otrokom s posebnimi potrebami. V primeru, da šola nima vseh strokovnih delavcev, ki bi bili potrebni za uspešno delo z otroki s posebnimi potrebami, se za pomoč obrnejo na strokovnjake v svetovalnih centrih, mentalnih oddelkih zdravstvenih domov ali pedopsihiatričnih služb v bolnišnicah.

Učitelj preživi največ časa z otrokom s posebnimi potrebami in ima zato v učnem procesu najbolj odgovorno nalogo. Ta zahteva od njega predvsem poznavanje otroka s posebnimi potrebami ter pozitiven odnos do njegovih posebnih potreb. Poleg svojih strokovnih kompetentnosti, ki si jih je pridobil tekom študija, pa je potrebno, da znanje dopolnjuje z znanji s področja dela z otroki s posebnimi potrebami. **Učitelj v oddelku podaljšanega bivanja** ima veliko možnosti za uresničevanje ciljev otroka s posebnimi potrebami. Delo v manjših skupinah, v skupinah po interesih otrok, mu omogoča veliko možnosti za uresničevanje ciljev postavljenih v individualiziranem programu otroka, še posebej pomembne pa so številne življenjske priložnosti za urjenje socialnih veščin otrok ter vključevanje v socialno sredino.

Defektolog lahko izvaja dodatno strokovno pomoč za otroka s posebnimi potrebami. Za uspešno delo defektologa je pomembno kontinuirano stalno strokovno sodelovanje z učiteljem oz. učitelji otroka s posebnimi potrebami ter njegovimi starši.

Pri interdisciplinarnem delu različnih strokovnjakov je pomembno, da se vsi vključeni zavedajo, da so tudi strokovni delavci osebe z različnimi teoretičnimi znanji, izkušnjami in osebnimi lastnostmi, ki vplivajo na njihovo delovanje in da je pomembno upoštevanje strokovnega mnenja različnih strokovnjakov in iskanje skupnih rešitev. Samo z medsebojno diskusijo in skupnim reševanjem problemov bodo strokovnjaki našli najbolj učinkovite oblike dela s posameznikom.

II. NAVODILA ZA PRILAGOJENO IZVAJANJE PROGRAMA OSNOVNE ŠOLE Z DODATNO STROKOVNO POMOČJO

OTROCI S PRIMANJKLJAJI NA POSAMEZNIH PODROČJIH UČENJA

ORGANIZACIJA POUKA

PROSTOR

Sedežni red

Zaradi poudarjene potrebe po tesnejšem, pozornejšem stiku učitelj-učenec oz. učenec-učitelj naj učenec sedi čim bliže učitelju oz. tako, da bo ta stik čimbolj mogoč.

Učenec naj sedi na prostoru, ki mu omogoča biti pazljiv in pomaga pri osredotočenosti na šolsko delo (npr. blizu table, kadar je pouk frontalno voden, proč od vrat, oken, ur, ki glasno tiktakajo ipd. distraktorjev, ki lahko motijo in ovirajo njegovo pozornost).

Učenec naj sedi blizu sošolca oz. sošolcev, ki so mu najbolj pripravljeni pomagati, ki ga najbolj znajo podpreti pri konkretnih nalogah in stiskah (npr. kaj prebrati, ponoviti navodilo, mu kaj prepisati, itd.).

Nekaterim učencem pa je potrebno omogočiti tudi to, da lahko za mizo sedijo sami, če to želijo (ker se v zvezi z organizacijo prostora težje znajdejo in zato potrebujejo več prostora ipd.).

Organizacija prostora v učilnici

Tako za učiteljevo delo v oddelku, kakor tudi za izvajanje dodatne strokovne pomoči v oddelku, je potrebna taka organizacija prostora v učilnici, ki omogoča več individualnosti in več individualne obravnave ("individualni kotički", "tihi kotiček" ipd.) ter več dela tudi v parih in majhnih skupinah (po dve ali več miz ustrezno razporejenih).

Predvideti je treba prostor za učne ter tehnične pripomočke, ki naj bodo na stalnem mestu v učilnici, zaradi slabše razvitih organizacijskih sposobnosti in spretnosti, ki so pri učencih s PPPU pogosteje prisotne.

Druge potrebne organizacijske prilagoditve

Včasih učencu, zaradi spleta konkretnih okoliščin v oddelku, ki privedejo do nekoliko bolj "kritične situacije", pomagamo s tem, da mu omogočimo umik iz učilnice v nek drug prostor (npr. v knjižnico, telovadnico ipd.), kjer si lahko "oddahne" in potem ponovno zbere za nadaljevanje pouka.

Na šoli je potrebno predvideti ustrezno velik in ustrezno opremljen prostor oz. prostore za individualno delo ter za delo v majhnih skupinah (tri do osem učencev) izven učilnice (prostori šolske svetovalne službe, mobilne specialno-pedagoške službe idr. možni prostori za ta namen).

DIDAKTIČNI PRIPOMOČKI IN OPREMA

Učna tehnologija omogoča učencem s PPPU pomembno povečanje izobraževalne uspešnosti v vseh najpomembnejših fazah učenja (pridobivanja, utrjevanja in preverjanja znanja).

Učenci s PPPU z bralnimi težavami morajo imeti priložnost, da posnamejo na kasetofon predavanja učiteljev, uporabljajo računalnik, ki bere tekst itd.

Učenci s PPPU s slabo avtomatizirano tehniko pisanja naj uporabljajo računalnik za pisanje, fotokopiramo jim daljše zapiske snovi, razlage snovi naj posnamejo na kasetofon itd.

Učenci s slabše razvitimi finomotoričnimi sposobnostmi, potrebujejo prilagoditve tudi pri rabi tehničnih pripomočkov pri kemiji, fiziki, tehničnem pouku.

Učenci, ki naredijo veliko napak pri pisanju, pa potrebujejo še slovarje in računalnik s črkovalnikom.

Učenci s PPPU s slabo avtomatiziranimi aritmetičnimi dejstvi in postopki potrebujejo več učnih pripomočkov (tabel, strukturiranih materialov itd.), od predmetne stopnje naprej pa naj bi pri reševanju aritmetičnih problemov uporabljali še kalkulator.

Pri učencih s PPPU je izražena večja potreba po ponazarjanju snovi z avdio-vizualnimi sredstvi.

STROKOVNI DELAVCI

Področje dela z učenci s PPPU v osnovni šoli vključuje in povezuje učitelje, ki izvajajo "dobro poučevalno prakso", svetovalne delavce (ki so lahko psihologi, pedagogi, socialni delavci, defektologi in socialni pedagogi), ki v okviru svoje specifične strokovne usposobljenosti opravljajo svetovalno delo¹ ter mobilne defektologe, ki izvajajo dodatno strokovno pomoč oz. specialno pedagoško obravnavo. Ker se učenčeve posebne vzgojno-izobraževalne potrebe razprostirajo na kontinuumu, mora temu slediti tudi kontinuum strokovne pomoči (od kratkotrajne do bolj intenzivne, ki lahko traja ves čas šolanja ter od manj specialne pomoči učiteljev preko pomoči različnih svetovalnih delavcev do zelo specialne pomoči defektologov). Strokovni delavec, ki izvaja dodatno strokovno pomoč, mora imeti dodatna strokovna znanja v zvezi s poznavanjem različnih vrst PPPU, njihovih značilnosti, posebnih vzgojno-izobraževalnih potreb učencev s temi primanjkljaji (osnovna specifična znanja) in specialna didaktično-metodična znanja za delo s temi učenci (dodatna specifična znanja).

Učitelj

UPPPU večino časa preživijo v oddelku brez dodatne strokovne pomoči, zato je za te učence najpomembnejša dobra strokovna usposobljenost učitelja. Učitelj za dobro osnovno strokovno usposobljenost za delo z UPPPU potrebuje osnovna splošna pedagoška znanja in strategije, ki spadajo v sklop »dobro poučevalne prakse« ter nekatera osnovna specifična znanja v zvezi z UPPPU, ki omogočajo razumevanje specifičnih primanjkljajev in njihovih posledic na učenje ter seznanjenje z nekaterimi najpomembnejšimi načeli in oblikami prilagoditev tem učencem.

Svetovalni delavec

Tudi svetovalni delavci (ki so poleg defektologov še psihologi, pedagogi, socialni delavci, socialni pedagogi) potrebujejo osnovna specifična znanja v zvezi z UPPPU. Podobno kot učitelji ta osnovna specifična znanja v zvezi z UPPPU potrebujejo pri opravljanju svojega osnovnega dela.

Za neposredno izvajanje dodatne strokovne pomoči tem učencem pa svetovalni delavci, tako kot vsi drugi možni izvajalci dodatne strokovne pomoči, poleg osnovnih znanj potrebujejo še dodatna specifična znanja.

Ravnatelj

Ravnatelj poskrbi za organizacijski del, v smislu zagotavljanja materialnih in kadrovskih pogojev in poznavanja strokovnih izhodišč, zakonodaje, standardov in normativov za vključevanje učencev s PPPU v šolo. Imenuje strokovno skupino za izdelavo in spremljanje individualiziranega programa za učenca s PPPU.

¹Svetovalni delavci so v prvi vrsti v vlogi mobilizatorja in koordinatorja vseh možnih strokovnih moči v projektu prilagajanja in pomoči učencu s posebnimi potrebami, hkrati pa se v skladu s svojo strokovno usposobljenostjo vključujejo tudi v neposredno izvajanje dodatne strokovne pomoči tem učencem oz. v specialno pedagoško obravnavo učenca. Koncept šolskega svetovalnega dela je razviden v *Programskih smernicah za delo svetovalne službe v osnovni šoli*, sprejetih na Strokovnem svetu RS za splošno izobraževanje (1999).

ORGANIZACIJA ČASA

Časovne prilagoditve potrebujejo predvsem učenci s PPPU, ki imajo slabše avtomatizirano tehniko branja, pisanja in računanja. Predelovanje informacij in strategije reševanja potekajo počasneje. Časovne prilagoditve potrebujejo v procesu pridobivanja znanja, utrjevanja in preverjanja znanja. Količina dodatnega časa v posamezni fazi procesa poučevanja oziroma učenja je odvisna od posebnih vzgojno-izobraževalnih potreb posameznika, katere morajo biti točno opredeljene v individualiziranem programu. Pomembno je, da se učencu zagotovi dovolj časa, da ne občuti časovnega pritiska.

Količino in obliko izvedbe dodatne strokovne pomoči je nujno uskladiti z učenčevimi posebnimi vzgojno-izobraževalnimi potrebami ter z njegovo obremenjenostjo in utrudljivostjo. Dodatna strokovna pomoč se praviloma izvaja v času pouka, ne pred in po pouku. Čim več oblik dodatne strokovne pomoči (tudi specialnih) je potrebno izvajati v okviru rednega pouka v oddelku. Oblike dodatne strokovne pomoči, ki se izvajajo izven učilnice v času pouka, je potrebno organizirati vzporedno s potekom predmeta v učilnici, kar terja dobro komunikacijo, usklajeno načrtovanje in preverjanje med učiteljem in izvajalcem dodatne strokovne pomoči. Pri organizaciji dodatne strokovne pomoči izven učilnice je potrebna precejšnja fleksibilnost, da se uskladi urnik, količino pomoči, kraj in čas izvajanja pomoči itd. V primeru, ko se dodatna strokovna pomoč pri posameznem predmetu izvaja v manjši skupini za vse učence iz različnih oddelkov, je najbolje, če so usklajeni urniki vseh oddelkov posameznega razreda. Tako otroka ki ima težave npr. pri računanju, izvajalec dodatne strokovne pomoči odpelje iz oddelka izključno pri matematiki. Učenec je pri ostalih predmetih pri pouku, posebno pomembno je, da je skupaj z vrstniki takrat, ko so na urniku t.i. vzgojni predmeti (likovna, glasbena, športna vzgoja ipd). Pri takem usklajevanju urnikov izvajalec dodatne strokovne pomoči lahko istočasno nudi pomoč več učencem hkrati ali pa v isti šolski uri sprejme zaporedoma (npr. po 20 - 25 minut) dva različna učenca, če je tako določeno z odločbo o usmeritvi. Dodatna strokovna pomoč je praviloma učinkovitejša, če je na začetku zelo intenzivna, kasneje pa se količina pomoči zmanjšuje. Prav tako ni nujno, da se npr. ena do dve urna pomoč izvaja celo šolsko uro, ampak je pogosto mnogo bolj učinkovita, če se izvaja krajši čas, a večkrat na teden (npr. pri treningu tehnik branja, računanja itd. se izvaja vsak dan po petnajst do trideset minut).

IZVAJANJE POUKA

POUČEVANJE IN UČENJE

Splošna didaktično-metodična načela poučevanja

Vsa načela, ki veljajo za "dobro poučevalno prakso" za vse učence, so za učence s PPPU še posebnega in ključnega pomena. Ker je pri vsakem učencu prisotna enkratna kombinacija kognitivnih in drugih primanjkljajev, morata biti učitelj in izvajalec dodatne strokovne pomoči dovolj senzibilizirana in odprta za prepoznavanje učenčevih posebnih vzgojno-izobraževalnih potreb in za fleksibilno uporabo raznoterih didaktično-metodičnih pristopov.

Pri delu z učenci s PPPU je nujno potrebno identificirati tiste metode in pristope, ki posameznemu učencu olajšujejo učenje (omogočajo uspešno učenje) in tiste, ki ovirajo učenje (povečujejo njegovo vzgojno-izobraževalno neuspešnost) ter graditi nadaljnje delo na upoštevanju obeh vrst ugotovitev.

Učenci s PPPU potrebujejo kombinacijo različnih metod in pristopov, ki omogočajo optimalne rezultate. Kombiniramo lahko direktno poučevanje (jasno določeni cilji, pravila, specifični koraki, ki se natančno razložijo, demonstracija korakov in povezav med pojmi) ter

strateško poučevanje (učenje strategij reševanja naloge in uporabe znanj pri reševanju problemov). Obe metodi terjata modeliranje, demonstracije, povratne informacije, vodeno in samostojno izvajanje vaj ter transfer znanja in naučenih strategij.

Če za vse učence s PPPU v procesu poučevanja prilagajamo zahteve le tako, da reduciramo kompleksnost nalog, onemogočamo optimalen razvoj njihovih potencialov. Redukcijo kompleksnosti nalog potrebujejo samo tisti učenci s PPPU, ki imajo slabše razvito pojmovno znanje (npr. učenci z diskalkulijo). Pod pojmom »redukcija kompleksnosti nalog«, ki še dodatno zmanjšuje izobraževalno učinkovitost večine UPPPU, se misli na:

- *zmanjševanje kompleksnosti gradiv*, kar terja učenje snovi na pamet, ki pa je pri teh učencih pogosto oteženo, saj težko priključijo izolirane informacije. Mnogo lažje se učijo takrat, ko dobijo širši kontekst, povezan z življenjskimi izkušnjami itd.;
- *zmanjševanje priložnosti za učenje*, ko otrok dobi malo in manj zanimive informacije;
- *zmanjševanje priložnosti za razvoj miselnih procesov*, saj so vsebine zelo poenostavljene (prisotna je usmerjenost le v osnovna znanja in spretnosti) in ne omogočajo razvoja višjih miselnih funkcij;
- *zmanjševanje števila idej v tekstih*, ker se tekste prilagaja bralnim in ne intelektualnim sposobnostim otroka;
- *zmanjševanje zanimivosti besedil*, saj so vključene le skope, najosnovnejše informacije itd.

Ustreznejša in uspešnejša so tista prilagajanja kurikula, ki temeljijo na konceptih aktivnega, konstruktivističnega učenja in razvojno primerni praksi, v okviru katerih se poudarja:

- *konstrukcija lastnega znanja*,
- *razumevanje in obvladovanje temeljnih pojmov, idej* (namesto mehničnega učenja),
- *univerzalne ideje, vzorce, strategije, ki so splošno uporabne*,
- *razumevanje snovi*,
- *povezovanje obravnavanih tem z učenčevimi življenjskimi izkušnjami*,
- *aktivnost in udeleženos učenca* (izvaja eksperimente, predstavi pojem s svojimi besedami, nekaj nariše, sprašuje, komentira, parafrazira itd.),
- *razvoj kognitivnih strategij* (npr.: načrtovanja, spremljanja in reševanja problemov, rabe pripomočkov itd.) in *metakognitivnih veščin* (načrtovanje postopka reševanja naloge, spremljanje izvajanja, preverjanje rešitev itd.),
- *upoštevanje kognitivnih in učnih stilov*,
- *razvijanje notranje motivacije in samoučinkovitosti*.

Učinkovite strategije poučevanja za učence s PPPU

Obvezno dobro strukturiranje vseh pomembnih dejavnosti v vzgojno-izobraževalnem procesu, kar zahteva jasna in konstantno veljavna pravila.

Upoštevanje posebnih vzgojno-izobraževalnih potreb UPPPU v procesu poučevanja in učenja, kar terja:

- *uvodne povezave vsake nove teme z že obravnavanimi temami*, da otrok lahko poveže informacije v mreže podatkov ter tako snov bolje razume in potem lažje priključuje podatke;
- *povezavo obravnavanih tem z učenčevimi življenjskimi izkušnjami*;
- *multisenzorno učenje* (sprejem informacij po vseh možnih senzornih poteh: slušni, vidni, taktilni poti in tudi s pomočjo vonja in okusa);
- *kratka in jasna navodila*, s sprotnim preverjanjem razumevanja navodil, kombiniranjem ustnih in pisnih navodil;
- *pomoč pri organizaciji zapiskov, učnih pripomočkov, beležk za starše* itd.;

- prednost odprtih vprašanj (ti učenci na ta način bolje prikažejo razumevanje snovi, resnično znanje) pred vprašanji, ki terjajo le priključno točno določene informacije;
- odgovore večjega števila učencev na isto vprašanje, ki je pomembno za resnično razumevanje snovi, da si bolje zapomnijo ključne informacije;
- razdelitev kompleksnih nalog, postopkov, navodil na krajše dele;
- rabo vizualnih pripomočkov (grafov, tabel, slik, video posnetkov itd.);
- pogosto menjavo dejavnosti (zagotavljanje pestrosti pouka s spremembo metode, materialov itd.);
- zanimivo predstavljanje snovi, da pritegne otrokovo pozornost (več gestikuliranja, dramatizacij, vključevanja lutk, gibalnih dejavnosti itd.);
- aktivno učenje, ki omogoča konstrukcijo lastnega znanja (z eksperimenti, diskusijo, delom v paru ali skupini itd.);
- sprotne povratne informacije učitelja o napakah, da jih učenec lahko odpravi in ne pride do razvoja napačnih pojmov ali utrjevanja napačnih vzorcev;
- sporočanje ocene učencu naj vedno spremlja širša razlaga, ki naj poleg analize napak vključuje tudi analizo uspešno izkazanega znanja, v zvezi z napakami pa se ne ustavi samo pri njihovem izpostavljanju, temveč pri obveznem skupnem delovnem pogovoru/dogovoru z učencem, kako naprej;
- več odmorov med nalogami itd.

Omogočanje razvoja otrokove samokontrole oziroma otrokove lastne odgovornosti omogočamo:

- z nudenjem občasne fizične bližine ali dotika (roka na rami);
- s pogostejšim očesnim kontaktom pred podajanjem pomembne informacije;
- s primernimi vprašanji spodbuditi/omogočiti učenčevo samoevalvacijo, večkrat je primerneje, da to storimo individualno in ne pred skupino;
- z učenjem strategij samokontrole (“Vdihni preden rečeš.”, “Daj znak.”, “Preštej do...”, “Premisli, ali ti to, kar želiš storiti, koristi.” ipd.).

Razvoj učenčeve kompetentnosti na kognitivnem, emocionalno-motivacijskem in socialnem področju zagotavljamo:

- z razvijanjem prilagojenih načinov pristopanja k učenju (usmerjenost na nalogo, reševanje problemov) in reduciranjem obrambnih pristopov, katerih cilj je predvsem zmanjševanje občutkov negotovosti in ogroženosti (izogibanje, pretirana odvisnost, itd.);
- s spodbujanjem in opogumljanjem (“Uspel boš.”, “Imaš dobre ideje.” ipd.);
- s tem, da se znamo otroku približati, mu prisluhniti, prepoznati njegove stiske, ki mu jih povzročajo primanjkljaji ter mu pri tem nuditi ustrezno podporo;
- s tem, da zares pozorno spremljamo otrokovo napredovanje, da opazimo vsak njegov uspešni korak (ujeti ga pri dobro opravljeni nalogi, opaziti trud, pozitivno vedenje ipd.);
- s spodbujanjem in usmerjanjem k primerjanju/tekmovanju s samim sabo, ne pa z drugimi;
- z razporeditvijo v skupino otrok, ki ga sprejema in se z njimi dobro počuti;
- z odkrivanjem, spodbujanjem in izpostavljanjem učenčevih močnih področij;
- s strpnostjo, potrpežljivostjo in razumevanjem.

Prilagoditve domačih nalog in drugih zahtev za delo doma

V primerjavi z vrstniki, ki brez posebnih in večjih težav osvajajo potrebna znanja in spretnosti, so UPPPU pogosto bolj obremenjeni s šolskim delom, tako v šoli kot doma. Prav zato je zanje še pomembnejše, da so zahteve v zvezi z domačo nalogo dobro premišljene in dobro strukturirane.

Učitelj načrtuje in prilagaja domače naloge tako, da jih bodo učenci s PPPU zmogli v kar največji meri opraviti samostojno in za opravljanje domače naloge ne bodo porabili bistveno več časa kot njihovi vrstniki.

Domača naloga je del učenčevega učenja, zato je pomembno, da so za domačo nalogo izbrane take naloge in vaje, ki bodo upoštevale aktualno stanje učenčevega znanja, sposobnosti in primanjkljajev, samo tako bo domača naloga lahko prispevala k uresničevanju osrednjega pedagoškega cilja, t.j. optimalnemu razvoju učenčevih potencialov.

Ker so UPPPU pri delu manj gotovi, počasnejši in manj spretni, z veliko količino domačih nalog in zahtev ne bomo dosegli izboljšanja njihovih izobraževalnih dosežkov. Domače delo naj zato temelji na načelih kakovosti in ne kvantitete.

Učitelj naj v zvezi z domačo nalogo predvidi potrebni čas za dodatno pojasnjevanje, za preverjanje, ali so učenci razumeli, "kaj je za domačo nalogo", za preverjanje, če so si v beležko navodila v zvezi z domačo nalogo točno zapisali. Če je potrebno, učitelj učencu pomaga pri zapisu, kaj je za domačo nalogo. Za mlajše in tiste z izrazitimi PPPU navodila v pisni obliki pripravi učitelj sam. Domača naloga se zato praviloma daje sproti med uro, nikoli pa na koncu ure, saj v tem primeru zmanjka časa za pojasnjevanje, preverjanje, zapisovanje, pomoč pri zapisovanju.

Enako pomembno je dosledno preverjanje domačih nalog, kar pomeni dosledno upoštevanje načela povratne informacije.

Za dobro opravljanje domačih nalog je zelo pomembno dobro (odprto in sprotno) sodelovanje med učitelji in starši. V zvezi z domačimi nalogami oz. domačim delom za šolo ti učenci v primerjavi z vrstniki potrebujejo več stalne spodbude in podpore.

PREVERJANJE IN OCENJEVANJE ZNANJA

Prilagoditve niti pri preverjanju niti pri ocenjevanju znanja ne smejo temeljiti le na redukciji kompleksnosti snovi, ampak prvenstveno na iskanju prilagoditev, načinov in oblik postavljanja vprašanj, posredovanja odgovorov in na količini opor, ki jih ponudimo učencu s PPPU, da mu omogočimo optimalno pokazati usvojeno znanje.

Prilagoditve morajo upoštevati učenčeva močna področja in njegove posebne vzgojno-izobraževalne potrebe. V učenčevem individualiziranem programu mora biti za tisto predmetno področje, ki zahteva rabo učenčevega šibkega področja (področja s primanjkljajem oz. primanjkljaji), jasno in konkretno opredeljeno, katere prilagoditve pri načinu preverjanja in ocenjevanja znanja učenec zaradi svojega primanjkljaja oz. primanjkljajev potrebuje.

Tako pri preverjanju kot pri ocenjevanju prilagajamo lahko:

- *način posredovanja (učiteljevih) vprašanj* (vprašanja morajo biti konkretna in enoznačna, zahtevnejša vprašanja oziroma kompleksnejša navodila naj bodo razdeljena na podvprašanja, oziroma na enostavnejša navodila, učitelj sproti preverja razumevanje navodil);
- *način posredovanja (učenčevih) odgovorov* (znanje učencev z izrazitimi bralno-napisovalnimi težavami se preverja pretežno ustno, z grafično predstavljenimi rezultati, s praktičnimi izdelki ipd.);
- *čas ocenjevanja znanja* pri tistih učencih s PPPU, ki nimajo avtomatizirane tehnike pisanja, branja in računanja in tistih z organizacijskimi težavami, primerno podaljšamo, pri čemer je za te učence še posebej pomembno, da ne rešujejo ali ustno odgovarjajo pod časovnim pritiskom, pri presojanju glede dolžine podaljšanega časa je treba upoštevati tudi učenčevo utrudljivost;
- *organizacijo preverjanja* (preverjanje po delih, ne vse naenkrat, kar pomeni, da samo preverjanje razdelimo na dve ali več zaključeni enoti in ga izvajamo v dveh ali več delih oziroma srečanjih);

- *obliko pisnih gradiv za preverjanje znanja* (več grafičnih in barvnih opor, več odprtih vprašanj, več vprašanj izbirnega tipa, povečan tisk, večji razmiki med vrsticami, vsako vprašanje na svojem listu, pri čemer učenec lahko dobiva vprašanja drugega za drugim, pri določenem tipu nalog se učencu pomaga z vključitvijo nazornih zgledov oziroma primerov reševanja itd.);
- *rabo tehničnih pripomočkov* (računalnik, kalkulator ali kasetofon, didaktični materiali in ponazorila, ki jih je učenec za konkretizacijo uporabljal že pri samem pridobivanju in utrjevanju znanja itd.);
- *prostorske pogoje* (če je pri otroku opaziti izrazit strah pri odgovarjanju pred celim oddelkom, njegovo znanje preverjamo v "tihem" kotičku v učilnici oziroma po potrebi lahko tudi izven učilnice itd.).

SLEPI IN SLABOVIDNI OTROCI

ORGANIZACIJA POUKA

PROSTOR

Zelo pomembna je primerna osvetlitev delovnega prostora (npr. učenec s katarakto potrebuje, močno svetlobo, učenec z albinizmom rabi zatemnitev, levičarje lahko obrnemo proti svetlobi).

Učitelj naj zagotovi učencu ustrezen sedež v učilnici (slabovidni naj sedi blizu table, na klopi naj ima dovolj prostora za odlaganje pripomočkov, npr. bralne mizice, povečala, knjige v povečanem tisku ipd.).

Slep učenec naj ima svojo mizo postavljeno tako, da jo v prostoru najde in da lahko nanjo položi vse svoje pripomočke. Pri predmetnem pouku pa naj ima v vsaki učilnici mizo na istem mestu (zaradi lažje orientacije).

Glede na potrebe posameznika naj šola zagotovi dobro označen ali stalen prostor v garderobi oz. v jedilnici in drugih prostorih, kjer poteka vzgojno-izobraževalni proces.

Hojo in orientacijo po šoli olajšamo slepemu z orientacijskimi točkami v obliki reliefnih nalepk ali brajevih števil, ki označujejo nadstropja šole, učilnice ipd. Močno slabovidnemu pa pomagamo s kontrastno barvanimi robovi stopnic, stebrov, vogalov sten, vrat, ograj, ipd., zunaj šole pa robnikov, vhodov, igrišč, cvetličnih korit, idr.

Pot do šole in orientacijo v šoli nauči slepega učitelj za orientacijo in mobilnost slepih.

Poleg ustreznih prostorskih pogojev za izvedbo vzgojno-izobraževalnega procesa je nujno zagotoviti še prostor za izvajanje dodatne strokovne pomoči.

DIDAKTIČNI PRIPOMOČKI IN OPREMA

Za slabovidne učence so potrebni učbeniki in delovni zvezki v povečanem tisku, tiskani na papirju, ki se ne blešči in ni intenzivno bel. Fotografije in slike naj bodo jasne in kontrastne, naj se ne prekrivajo z besedilom.

Pisala naj imajo ustrezno debelo, intenzivno sled. Priporočljivi so flomastri. Učitelj naj ponudi učencu več različnih pisal in naj mu da možnost izbire, mu pa tudi svetuje. Sled mora biti jasno vidna (tudi pri geometriji).

Med običajno ponudbo izberemo zvezke, katerih papir se ne blešči in ima dovolj vidne črte. Učenec naj pri pisanju izpušča eno vrsto (če je to potrebno) in eno stran, če se sled pisala pozna na drugi strani lista.

Stopnja povečave gradiva se prilagaja individualnim vidnim sposobnostim učenca. Pazimo na jasnost in preglednost fotokopije.

Slepim učencem zagotovimo učbenike in ostalo pisno šolsko gradivo v Braillovi pisavi (brajici) na posebnem papirju, ki je nekoliko debelejši od navadnega. Zaradi velikega obsega knjig ter drugih pripomočkov in učil je primerno, da ima učenec doma še en komplet.

Folijo za pozitivno risanje naj uporabljajo pri različnih predmetih (geometrija, zemljepis...).

Za pisanje potrebuje slepi učenec brajev pisalni stroj (potrebuje dva: za šolsko in domače delo).

Geometrijski pribor za slepe, pribor za merjenje z brajevimi metri in risalna stavnicca so pripomočki pri delu s slepimi učenci.

Slaboviden učenec navadno potrebuje tudi ustrezno povečalo: lupo ali elektronsko povečalo.

Za pisno sporazumevanje s svetom videčih potrebuje slep ali slaboviden učenec pisalni stroj ali osebni računalnik z običajnim tiskalnikom ali s posebno programsko in strojno opremo.

a.) Prilagoditve računalniške opreme za slabovidne: povečan barvni zaslon, multimedijska oprema (zvočna kartica, CD-rom), program za povečanje besedila na zaslonu, sintetizator govora.

b.) Prilagoditve računalniške opreme za slepe: električni in elektronski brajev pisalni stroj (Elotype) - tega lahko uporabljamo tudi v povezavi z osebnim računalnikom in v kompletu Eloset. Komplet sestavlja še prenosna beležnica (Elobox) za zapisovanje informacij v brajevi pisavi. Brajeva vrstica je dodatek tipkovnici, ki omogoča slepemu branje s prsti in nadomešča enovrstični zapis na ekranu. Program za zvočno sintezo pa sproti izgovarja ukaze, ki jih slepi uporablja na tipkovnici in v menijih. Slepí uporabljajo funkcijske tipke.

Na kasetofon slepi učenec snema učiteljevo razlago in že posneta besedila (domače branje, učne vsebine, ki mu jih prebere sošolec, domači itd.).

Z govorečim kalkulatorjem si lahko pomaga pri računanju.

V diktafon si slepi ali slabovidni učenci lahko narekujejo kratke opombe, opravila, telefonske številke ipd.

Optakon je elektronska naprava, s katero popolnoma slep učenec lahko bere običajno pisavo.

Teleskopska očala omogočajo slabovidnemu učencu, da lahko bere s table v učilnici.

Kot pomoč pri orientaciji pa lahko slepi učenec uporablja belo palico in senzorska očala.

Za slepe poznamo veliko pripomočkov pri šolskem delu in za vsakdanje življenje: brajeve in zvočne ure, brajevi metri, termometri, kompasi, brajeve tehtnice, merilec denarja, pokazatelj višine tekočine v kozarcu, dodatno označeni aparati.

Pouku in pristočnim dejavnostim so namenjene prilagojene družabne igre kot so šah, Človek, ne jezi se, brajeve domine, karte, kocke, zvoneče žoge, zvočni pikado in druge igre.

Slepí in slabovidni se lahko udeležujejo številnih športov - pač glede na individualne sposobnosti ter oftalmološko diagnozo in prognozo posameznika. Posebno primerna pa je vožnja s tandemom, tek na smučeh, plavanje, fitnes, sprehod, kegljanje in specialne igre za slepe z zvonečo žogo, hipoterapija...

Učenec potrebuje nekatere od navedenih pripomočkov in opreme tudi za domače delo.

STROKOVNI DELAVCI

Učitelj

Učitelji načrtujejo in izvajajo vzgojno izobraževalni proces po programu osnovne šole in v skladu z individualnimi prilagoditvami za slepega ali slabovidnega učenca, ki se timsko oblikujejo v strokovni skupini, ki za učenca izdelava individualiziran program.

Dodatno strokovno pomoč izvaja strokovni delavec, določen z odločbo o usmeritvi. Pri slepih in slabovidnih učencih je to praviloma tiflopedagog.

Svetovalni delavec

Zelo pomembna je povezovalna vloga svetovalnega delavca, ki usklajuje sodelovanje med člani strokovne skupine, sodeluje s straši in če je za učenca potrebno, poišče in vzpostavi stik s strokovnjaki iz drugih ustanov.

Svetovalni delavec koordinirano po individualiziranem programu izvaja konkretno strokovno pomoč slepemu ali slabovidnemu učencu.

Ravnatelj

Zagotoviti mora materialne in kadrovske pogoje, ki bodo slepemu ali slabovidnemu učencu omogočali uspešno vključitev v šolo, kakovostno izobraževanje in doseganje optimalnega razvoja.

ORGANIZACIJA ČASA

Slabovidni učenec običajno potrebuje več časa za branje in pisanje kot njegovi normalno videči vrstniki, zato mu moramo dati na voljo več časa za te dejavnosti. Učitelj se lahko poslužuje avdioposnetkov, povečave učnega gradiva, slikovnega materiala, fotokopij pri šolskem in domačem delu, da učenec enako hitro (enakovredno) sledi svojim sošolcem, pri pisnem preverjanju znanja mu omogočimo do 50 % podaljšanega časa.

IZVAJANJE POUKA

POUČEVANJE IN UČENJE

Učitelji morajo pri učenju izhajati iz značilnosti in sposobnosti učenca. Snov naj delijo na manjše enote in sproti preverjajo, ali učenec razume snov in jo zna uporabiti. Pozornost je treba posvetiti vsem korakom spoznavnega procesa od pozornosti, percepcije preko vseh preostalih čutil, oblikovanja predstav, priklica v spomin, miselne obdelave do spretnosti, ki so potrebne za učenje. S tem bomo pedagoški proces gradili na pozitivnih pričakovanjih.

V primeru, ko se bodo pokazale praznine v znanju, pešanje motivacije ali šibkost organizacije učenja, bo potrebno učenca takoj vključiti v dodatno strokovno pomoč.

Metodično - didaktična navodila v zvezi s podajanjem snovi

- Učitelj naj pri podajanju snovi govori dovolj glasno in razločno.
- Pazi naj na primerno bližino opazovanega predmeta (poskusi, ekskurzije).
- Uporablja naj povečan tisk.
- Uporablja naj povečala (lupe, elektronska povečala, monitorji...).
- Namesto prepisovanja s table lahko uporabi naslednje metode: poslušanje predhodno posnetega gradiva, učencu ponudi že napisano in primerno povečano gradivo, učenec lahko gradivo tudi posluša s pomočjo kaset in vokmana, medtem ko drugi prepisujejo s table, grafoskopsko gradivo naj mu učitelj predhodno preslika, za slepe učence naj pripravi gradivo v brailici, poskrbi za možnost sprotnega zapisovanja v brailici in pripravi reliefne skice, zemljevide in drugo učna gradiva in uporabi metode, ki omogočajo oblikovanje predstav na osnovi tipa.
- Pri učnih urah naj uporablja didaktična sredstva in pripomočke, ki jih je možno zaznavati tudi z drugimi čutili (sluh, tip, voh, okus): šolski vrt, naravno okolje, makete, tipni zemljevidi, modeli, kipi, razredni peskovniki, itd.
- Učenec mora osvojiti vse učne vsebine, vendar pri nekaterih naj učitelj ne pričakuje pretirane natančnosti (geometrijsko risanje, razna merjenja, poskusi, izdelki pri tehnični in likovni vzgoji, ipd.).
- Ob prikazovanju fizikalnih, kemijskih poskusov ali drugih eksperimentov naj učitelj natančno in razločno opisuje postopek, ki ga izvaja.
- Učitelj naj dovoli učencu, da si od blizu ogleda snov na tabli oz. posamezna učila.
- Šolska tabla naj bo suha in čista.
- Tabelska slika naj bo dovolj velika in naj ne vsebuje preveč podrobnosti.
- Tabla in kreda naj bosta kontrastnih barv (črna tabla in bela ali rumena kreda, ker na primer pisanje z rumeno kredo na svetlo zeleno tablo ni dovolj kontrastno).
- Preslikave in povečave naj bodo jasne, kontrastne in razločne (neprimerna je preslikava,

- na kateri se predmet ne loči od podlage, neustrezen rokopis, ipd.).
- Podajanje snovi naj bo čimbolj povezano z naravo: učni sprehodi, ogledi, ekskurzije, kjer slabovidne učence še posebej opozarjamo na manjše predmete, npr. cvetje, žuželke, ipd.
 - Pri športni vzgoji mora učitelj upoštevati oftalmologova navodila glede na diagnozo in prognozo učenca; pri določenih aktivnostih naj poskrbi, da učenec sname očala, da se izogne morebitni poškodbi. Kljub določenim omejitvam pa je športna vzgoja za slabovidnega učenca nujno potrebna! Učenci potrebujejo veliko primerne gibanja, rekreacije in svežega zraka.

PREVERJANJE IN OCENJEVANJE ZNANJA

Slep ali slaboviden učenec mora doseči enak standard znanja kot videč sošolec, kar učitelj ugotovi s preverjanjem in z nepristranskim ocenjevanjem, vendar mu mora učitelj zagotoviti ustrezne prilagoditve (povečan tisk, brajico, posneto gradivo na avdio-kasete in diskete) in podaljšan čas ob pisnem preverjanju.

Pri ocenjevanju napredka naj se izhaja iz realizacije individualiziranega programa. Ker je pričakovati določene težave pri teoretičnem delu izobraževanja, naj se za to pripravi tisti minimalni standard, ki še dopušča enakovrednost programa.

Uporabijo naj se tiste načine preverjanja in ocenjevanja, ki so prilagojene posameznikovim zmožnostim. Za preverjanje in ocenjevanje naj se izbere najbolj primeren čas dneva.

Preverjanje naj bo pogosto, da bo možno čimprej ugotoviti morebitne težave pri učenju in intervenirati z dodatno strokovno pomočjo.

Za prilagojeno preverjanje in ocenjevanje je potrebno upoštevati zaznavne in komunikacijske sposobnosti slepega ali slabovidnega učenca. Učencu se prilagodi (podaljša, v več delih) čas preverjanja in ocenjevanja znanja, prilagodi se gradivo za pisno preverjanje znanja, zagotovi se ustrezne materialne pogoje (miren prostor, pripomočki, osvetlitev itn.). V izjemnih primerih se mu nudi tudi pomočnik (uporaba slovarjev, matematičnih nalog).

GLUHI IN NAGLUŠNI OTROCI

ORGANIZACIJA POUKA

PROSTOR

Gluh, naglušen učenec posluša s pomočjo tehničnih pomagala. To pomeni, da ne sliši le slabše, ampak sliši predvsem drugače. Poslušanja se mora naučiti. Za dobro poslušanje z aparati so pomembne akustične razmere v učilnici oziroma v prostoru, v katerem posluša.

Koristen zvok mora presegati hrup za 15 do 20 dB in biti frekvenčno optimalen, ker sicer govor ne izstopa iz akustičnega ozadja. S tem v zvezi pričakujemo čim ugodnejše akustične možnosti za sprejem zvoka naglušnega ali gluhega učenca. To pomeni izbiro akustično ustreznega prostora v šoli za pouk ali akustično prilagoditev učilnic. Za izboljšanje akustičnih razmer pa obstajajo tudi tehnične možnosti, ki jih omogočajo sodobne tehnične rešitve. Za ureditev zvočnega okolja se je potrebno posvetovati s strokovnjaki.

Namestitev gluhega, naglušnega učenca v učilnici je z več vidikov primerna v prvi ali drugi klopi srednje vrste ali v sredini polkroga. Omogočen mu mora biti stalen in neposreden stik z učiteljem, ki ga mora večino časa videti v obraz. Zaželeno je tudi, da sedi skupaj z učencem, ki je šolsko dobro uspešen in mu je pripravljen po potrebi priskočiti na pomoč.

Šola mora zagotoviti tudi ustrezen prostor za individualno strokovno obravnavo učenca.

DIDAKTIČNI PRIPOMOČKI IN OPREMA

Učenec naj uporablja akustični pripomoček, ki omogoča boljšo slišnost učitelja in sošolcev.

Učencu je potrebno zagotoviti čimveč pisnega gradiva v razumljivi obliki (priprava miselnih vzorcev, ključnih besed, kratkih povzetkov z uporabo znanih besed...) in mu tako zagotoviti učenje iz korektno pripravljenih virov. Pri učenju obsežnejšega gradiva je potrebno celotno vsebino razčleniti na manjše vsebinsko smiselne enote.

Pri pouku je potrebno uporabiti čimveč didaktičnih pripomočkov in učil za nazornost pouka (grafoskop, video filmi, diaprojektor, računalnik).

Zagotoviti je potrebno maksimalno uporabo vseh kanalov za sprejem informacij (slušnega, vidnega, taktilnega, proprioceptivnega, olfaktornega, spacioceptivnega), ki pomagajo gluhemu in naglušnemu čim manj verbalizacije in abstrakcije, ki jo prinese izgovorjena beseda. To predstavlja več različnih učil, modelov, maket za isto temo in osebnih učenčevih izkušenj z njimi.

STROKOVNI DELAVCI

Učitelj

Učitelj bo z gluhim ali naglušnim učencem preživel v učnem procesu največ časa. Pri organizaciji in izvajanju pouka naj upošteva prilagoditve, ki bodo gluhemu ali naglušnemu učencu zagotavljale optimalne pogoje za učenje in napredovanje.

Izvajalec dodatne strokovne pomoči je strokovni delavec, ki je določen z odločbo o usmeritvi. Pri gluhem ali naglušnem učencu je to praviloma defektolog smeri surdo – logo.

Svetovalni delavec

Svetovalni delavec nudi gluhemu ali naglušnemu učencu konkretno strokovno pomoč v skladu z individualiziranim programom, kot tudi svetovanje oz. posvetovanje v osebnih stiskah učenca. Usklajuje delo strokovnih sodelavcev in sodeluje s starši.

Ravnatelj

Ravnatelj na šoli poskrbi za ustrezne materialne in kadrovske pogoje. Imenuje strokovno skupino za izdelavo in spremljanje individualiziranega programa za gluhega ali naglušnega učenca. S svojim odnosom do vključevanja otrok s posebnimi potrebami pomembno vpliva na klimo na šoli in odnos strokovnih delavcev, drugega osebja in učencev do učenca s posebnimi potrebami.

ORGANIZACIJA ČASA

Gluhi in naglušni učenci potrebujejo več časa v procesu sprejemanja nove učne snovi, razumevanja, utrjevanja in preverjanja znanja. Počasneje in težje sprejemajo in predvsem predelujejo dobljene informacije. Pri sprejemanju nove učne snovi učenci potrebujejo več časa za razumevanje, sprejem in predvsem predelavo informacij. Potrebujejo ponovitev razlag z različnih vidikov in sprotno preverjanje razumevanja.

IZVAJANJE POUKA

POUČEVANJE IN UČENJE

Učitelj naj komunicira z učenci tako, da je obrnjen proti njim. Govori naj z normalnim ritmom, tempom in normalno glasnostjo. Med govorom naj bo bolj statičen in naj se ne premika po učilnici. Ust si ne sme zakrivati. Njegov obraz naj bo primerno osvetljen. Podajanje snovi naj ne temelji samo na frontalni razlagi. Za gluhe in naglušne učence je izjemno pomembno, da so podane informacije jasne, kratke, enoznačne in posredovane v upočasnjem tempu. Pri podajanju snovi naj učitelj uporablja vizualizacijo, bogat didaktični material, miselne vzorce, zapise ključnih besed, kratke povzetke, demonstracije, eksperimente, ekskurzije... Na tablo naj piše ključne besede, enostavne kratke stavke. Glede na oblike dela ima prednost projektno delo in delo v manjših skupinah (dvojice, trojice...) ter medpredmetne povezave.

Podobno velja za ustno komunikacijo med učenci, ki je sestavni del pouka. Gluhi učenec mora besedo "slišati" najmanj 10.000 krat, da jo lahko vsebinsko razume in korektno uporablja. Pri tem ne moremo računati na otrokove izkušnje iz okolja, ker so te skromne ali jih sploh ni. Predvsem pa so drugačne. Torej bo besedo reproduciral in razumel le, če jo bo pogosto srečeval v optimalni učni situaciji.

Učitelj naj vsebinsko ne preskakuje iz teme na temo, ko pa temo spremeni, naj na to opozori gluhega, naglušnega učenca.

Priporočila učitelju:

- Govori jasno in razločno. Ne govoriti preglasno, saj se s tem ne pripomore k boljšemu poslušanju, temveč se povzroči popačenje glasu.
- Kadar želi učitelj doseči zanesljivo poslušanje, mora biti pozoren na to, da pritegne učenčevo pozornost, se obrne k učencu in mu prisluhne. Če govori učitelj s hrbotom obrnjenim proti gluhemu/naglušnemu učencu (npr. Pisanje na tablo in hkratna razlaga), ga učenec ne bo razumel v celoti.
- Daje učencem kratka in jasna navodila, sprotno preverja razumevanje navodil, kombinira ustna in pisna navodila.
- Poslušanje s slušnim aparatom je utrudljivo. Zato naj učitelj načrtuje govorno zahtevne vsebine v prvih urah.
- Na tablo zapisuje ključne besede, stavke.
- Kompleksne naloge, navodila in postopke razdeli na krajše, smiselne celote.

- Uporablja veliko vizualnih pripomočkov (grafov, tabel, slik, video posnetkov, računalniških programov...).
- Sprotno preverja učenčevo razumevanje razlage.
- Obravnavane teme povezuje z učenčevimi življenjskimi izkušnjami.
- Postavlja vprašanja, uporablja miselne vzorce, spremlja neverbalne in manipulativne reakcije učenca.
- Podajanje snovi temelji na različnih oblikah pouka (individualno, v majhnih skupinah, v dvojicah, trojicah, ekskurzije).
- Uporablja različne metode dela (demonstracije, eksperiment, projektno delo, integrirani pouk....).
- Multisenzorno učenje - uporablja različne materiale, da jih učenci lahko zaznavajo s kar največ čutili.
- Seznanjen mora biti z osnovami delovanja otrokovega slušnega pomagala (individualni slušni aparat, polžev vsadek, vibrator...), ki mora brezhibno delovati.
- Učencu pomaga pri organizaciji zapiskov, učnih pripomočkov, beležk za starše...
- Vzpodbuja in usmerja učenčevo lastno aktivnost in sodelovanje v procesu pouka.
- Vzpodbuja in ohranja učenčevo motivacijo za delo.
- Pouk glasbe mora upoštevati slušne in govorne sposobnosti učenca. Za prilagajanje osvajanja učnih vsebin je nujno sodelovanje mobilnega pedagoga in učitelja glasbe.
- Pri športni vzgoji se morajo upoštevati posebni varnostni ukrepi, ki zaščitijo otroka in njegovo slušno pomagalo. Posebno pozornost posvečamo plavanju, smučanju in igram z žogo. Praviloma slušna pomagala pri urah športne vzgoje shranimo, da se izognemo poškodbam le-teh in poškodbam glave.

PREVERJANJE IN OCENJEVANJE ZNANJA

Pri ocenjevanju je priporočljivo podaljšanje razpoložljivega časa do 50%.

V procesu ocenjevanja znanja mora biti učitelj še posebej pozoren na to, da ga gluhi oz. naglušni učenec razume in ve, kaj od njega pričakuje.

Zato naj bo učitelj v procesu ocenjevanja učenčevega znanja posebej pozoren na to, da:

- Govori jasno in razločno in ne preglasno, da ne pride do popačitve glasu.
- Če želi doseči, da ga bo učenec zares razumel, mora učitelj pritegniti pozornost gluhega/naglušnega učenca, doseči mora, da ga učenec gleda in mu prisluhne.
- Govori mu naj na razdalji do enega metra, da bo sprejem preko slušnega aparata boljši. Čeprav otrok sliši tudi na večji razdalji, mu učitelj z bližino omogoči boljše razumevanje. To je posebej pomembno v bolj hrupnem okolju.
- Med pogovorom je potrebno učenca omogočiti, da vidi učiteljev obraz, posebej usta, zato si ga učitelj naj ne zakriva.
- Posebej pri ocenjevanju znanja bi bilo potrebno, da se izvaja v čim bolj mirnem okolju.
- Poslušanje s slušnim aparatom je utrudljivo, zato je dobro, da se učenca sprašuje v prvih učnih urah.
- Kadar učenec ne razume učitelja, naj ta uporabi lažjo besedo, da mu bo sporočilo jasnejše. Učitelj naj večkrat preveri, če ga je učenec razumel.
- Za ocenjevanje gluhega in naglušnega učenca je potrebno predvideti daljši čas, kot za sliščega učenca. Učitelj naj se izogiba izpraševanju v časovni stiski ali ob slabi klimi v oddelku.

Za ocenjevanje znanja gluhega oz. naglušnega učenca je potrebno uporabiti način, s katerim se učenec najlaže izraža.

OTROCI Z GOVORNO-JEZIKOVNIMI MOTNJAMI

ORGANIZACIJA POUKA

PROSTOR

Za učenca z govorno-jezikovno motnjo je priporočljivo, da sedi na prostoru, kjer je možen bolj neposreden stik z učiteljem, kar mu omogoča učinkovitejše sprejemanje in predelovanje verbalnih informacij in boljšo pozornost.

Namestitev takega učenca v oddelku naj ne bo izstopajoča, sicer pa ne zahteva posebne prostorske prilagoditve, zaželeno pa je, da ima tak učenec ob sebi sošolca, ki mu je v negotovih situacijah pripravljen pomagati (npr. mu ponoviti navodilo, ki ga je učitelj povedal prehitro, premalo razumljivo, mu v zvezku ali ob pripovedovanju ponuditi besedni izraz, ki se ga učenec ne spomni ali uporabi napačnega ipd.).

Na šoli mora biti zagotovljen ustrezno opremljen prostor za individualno obravnavo učenca.

DIDAKTIČNI PRIPOMOČKI IN OPREMA

Za prenos informacij so pomembni vsi čutni kanali: vidni, tipni, olfaktorni, kinestetski, slušni. Zato je poleg didaktičnih pripomočkov (grafoskop, diaproyektor, video filmi, računalnik) za nekatere učence potrebna še uporaba diktafona.

Pridobivanje nove snovi naj bo poleg ustnih informacij podkrepjeno še z uporabo raznovrstnih učil, modelov, maket, osebnih učenčevih izkušenj z njimi in ustreznim pisnim gradivom (miselni vzorci, ključne besede, kratki povzetki). Na ta način učitelj zagotovi posameznemu učencu, da se uči iz njemu razumljivih in korektnih virov. Pri učenju obsežnejšega gradiva je potrebno celotno vsebino členiti na manjše smiselne vsebinske enote.

STROKOVNI DELAVCI

Učitelj

Učitelj na razredni in predmetni stopnji mora biti predvsem dobro strokovno usposobljen in dovolj fleksibilen v iskanju in uporabi novih specifičnih znanj in strategij, potrebnih za delo z učenci z govorno-jezikovnimi motnjami.

Izvajalec dodatne strokovne pomoči je določen z odločbo o usmeritvi. Pri otrocih z govorno-jezikovnimi motnjami je izvajalec dodatne strokovne pomoči praviloma logoped.

Svetovalni delavec

Svetovalni delavec sodeluje pri odkrivanju težav, načrtovanju in pridobivanju ter koordiniranju vseh možnih strokovnih pomoči učencem z govorno-jezikovnimi motnjami.

Ravnatelj

Ravnatelj v skladu z zakonom imenuje strokovno skupino za pripravo in izvajanje individualiziranega programa. Zagotoviti mora ustrezne kadrovske in materialne pogoje, ki so potrebni za delo z učencem z govorno-jezikovno motnjo.

ORGANIZACIJA ČASA

V vseh fazah izobraževalnega procesa je pri učencih z govorno-jezikovnimi motnjami potrebno upoštevati časovne dimenzije – zagotoviti jim je potrebno dovolj časa in se s tem izogniti občutku časovnega pritiska. Zato je potrebno v okviru ur posameznega predmeta

preseči preveliko natrpanost na izvedbeni ravni in zagotoviti daljši čas za predelovanje informacij in strategij reševanja zahtev v procesu pridobivanja, utrjevanja in preverjanja znanja.

Pri posredovanju nove snovi učenci potrebujejo več časa za sprejemanje, predelavo, razumevanje informacij, potrebujejo več dodatne razlage in različne ponovitve (multisenzornost), predvsem pa sprotno preverjanje razumevanja posredovanih informacij.

Primerna razporeditev časa predstavlja za učenca možnost biti uspešen, ohraniti pozitivno samopodobo. Ti socialni in emocionalni vidiki so posebno pomembni in omogočajo pozitiven prenos na kognitivno in druga področja učenčeve dejavnosti.

Čas, potreben za učenje, se lahko podaljša zaradi upočasnjene dozorevanja in počasnejšega tempa pridobivanja znanj, kar je posledica govorno-jezikovne motnje.

IZVAJANJE POUKA

POUČEVANJE IN UČENJE

Pouk ne sme temeljiti samo na verbalnem podajanju in abstrakciji. Z metodično didaktičnega vidika je pomembno upoštevanje multisenzornega pristopa v vseh najpomembnejših fazah učenja – pri posredovanju snovi, pri utrjevanju kot tudi pri preverjanju znanja, saj tak pristop tem učencem omogoča kompenzacijo šibkosti pri sprejemanju in predelovanju informacij. Pomembni so vsi čutni kanali za prenos informacij: vidni, tipni, olfaktorni, kinestetski, slušni. Zato je pri delu nujna tudi uporaba številnih didaktičnih pripomočkov in učil za nazornost pouka (učila, grafoskop, diaprojektor, računalnik).

Pomembni so odnosi učitelj – učenec – drugi učenci. Učitelj naj pri učencu išče močna področja, kjer ga lahko pozitivno predstavi in tako zmanjša prepogosto usmerjenost na njegova šibka področja. Izogiba naj se kazni, grajam in negativnemu izpostavljanju.

Podajanje snovi naj ne temelji samo na frontalni razlagi. Za boljše sprejemanje in razumevanje vsebin je za te učence izjemno pomembno, da so podane informacije jasne, kratke, enoznačne in povedane v upočasnjem tempu. Priprava naj vključuje miselne vzorce, zapise ključnih besed, kratke povzetke, demonstracijo, eksperimente in ekskurzije. Glede na obliko dela ima prednost projektno delo in delo v manjših skupinah (dvojice, trojice ...) ter integriran pouk.

Pridobivanje nove snovi naj bo poleg ustnih informacij podkrepljeno še z ustreznim pisnim gradivom. Na ta način učitelj zagotovi posameznemu učencu, da se uči iz korektnih virov. Pri učenju obsežnejšega gradiva je potrebno celotno vsebino členiti na manjše smiselne vsebinske enote. Tudi upoštevanje medpredmetnih povezav lahko doprinese k bolj učinkovitim generalizacijam na novo pridobljenih jezikovnih struktur in pripomore k večji kvaliteti pragmatične ravni jezika.

Domače naloge, ki naj jih izvajajo učenci z govorno-jezikovnimi motnjami, morajo biti skrbno izbrane in strukturirane glede na primanjkljaje, ki jih na tem področju učenci imajo. Morajo biti posredovane na učencu razumljiv način (bodisi v ustni ali pisni obliki). Priporočljivo je, da so z zahtevami, ki jih učitelj postavlja otroku seznanjeni tudi starši, da lahko otroka doma ustrezno spodbujajo in podpirajo.

PREVERJANJE IN OCENJEVANJE ZNANJA

Da bo tudi učenec z govorno jezikovnimi primanjkljaji lahko dosegel enakovreden izobrazbeni standard, je, glede na vrsto in stopnjo primanjkljajev, potrebno upoštevati

specialno didaktična priporočila, ki pri preverjanju predvidevajo izbor in uporabo gradiv različnih težavnostnih stopenj, dopuščanje alternativnih izraznih sredstev učenca in upoštevanje principov postopnosti v osvajanju in nadgrajevanju vse zahtevnejših jezikovnih struktur.

Prilagoditve pri preverjanju in ocenjevanju znanja teh učencev so potrebne že pri načinu postavljanja vprašanj. Le-ta morajo biti enoznačna, enostavna in konkretna. Če so vprašanja kompleksnejša, daljša, jih je potrebno razčleniti na podvprašanja, kljub temu pa je vedno znova potrebno preveriti, ali jih je učenec razumel. Isto velja tudi za posredovana navodila. Zaradi težav pri predelovanju verbalnih informacij je potrebno tem učencem tudi pri preverjanju znanja zagotoviti dovolj časa za povratno informacijo, način posredovanja le-te pa mora dopuščati uporabo vseh tistih opor, ki jih je s pridom uporabljal že v procesu pridobivanja in utrjevanja znanja.

Ocenjevanje nareka in pisnih izdelkov zahteva posebno pozornost. Narek naj učenec sicer piše, vendar mora učitelj upoštevati specifičnost njegovih težav (šibka slušna diskriminacija, šibko slušno pomnjenje, odkrenljiva pozornost, grafomotorična nezrelost), ki uspešnost učenca pri pisanju nareka zmanjšuje ali onemogoča.

Napredovanje posameznega učenca je zelo individualno, odvisno od vrste in stopnje njegovih težav, ki lahko trajajo različno dolgo. To je potrebno upoštevati tako pri podajanju učne snovi kot tudi pri ocenjevanju in preverjanju.

Brezbrižnost, prevelika popustljivost oziroma zahtevnost učitelja so lahko vzroki za učenčevo pasivnost, ki povzroča tudi slabšo uspešnost učenca. Vse to neugodno vpliva na njegov razvoj in zavira doseganje ciljev, ki jih je sicer sposoben doseči. Doseže jih lahko le ob ustreznih strokovni pomoči in prilagojenem izvajanju.

GIBALNO OVIRANI OTROCI

ORGANIZACIJA POUKA

PROSTOR

- Dostop do šole brez arhitektonskih ovir,
- zagotovljen prostor za invalide – parkirni prostor,
- prilagoditev šolskih prostorov za nemoteno mobilnost učenca (učilnica, hodnik),
- prilagojene sanitarije, prostor za osebno higieno,
- zagotovljen prehod med nadstropji šole (dvigalo, gosenice...),
- ustrezen dostop do drugih šolskih prostorov (knjižnica, kabineti, jedilnica, telovadnica, prostor za počitek..),
- prostor za individualno obravnavo (za dodatno učno pomoč in terapevtske obravnave),
- prilagojen delovni prostor bio-psihofizičnim potrebam učenca: miza, stol.

DIDAKTIČNI PRIPOMOČKI IN OPREMA

- Gibalno oviran učenec za uspešno učenje potrebuje veliko didaktičnih pripomočkov in učil (npr. grafoskop, računalnik z prilagoditvami, diaprojektor, multimedijska sredstva, komunikator...),
- prilagojeni učni pripomočki, računalnik s prilagojeno periferno in programsko opremo (glede na potrebe učenca), tabla, dodatna osvetlitev, komunikator, blazina za počitek...,
- poleg predpisanih delovnih zvezkov naj učitelj uporablja, prilagaja in izbira še dodaten učni material (čim več konkretno nazornega materiala primerne velikosti, ki upošteva vse didaktično metodične principe),
- prilagojene zvezke in učne liste glede na učenčeve potrebe,
- učitelj naj pripravi za učenca kratke povzetke, ključne besede, iztočnice za utrjevanje snovi, miselne vzorce določene učne snovi (glede na učenčeve razvojne sposobnosti in njegovemu najbolj ustreznemu stilu učenja),
- pri pripravi didaktičnega materiala naj bo učitelj pozoren, da bo učenčevo učenje potekalo po vseh senzornih poteh
- fotokopiranje zapiskov, uporaba računalnika pri pouku, tudi za preverjanje in ocenjevanje znanja, če je učenec pri tem uspešnejši,
- dodatno prilagojen didaktičen material.

STROKOVNI DELAVCI

Učitelj

Učitelj naj bo predvsem dobro strokovno usposobljen in fleksibilen pri zagotavljanju pogojev, ki bodo omogočali optimalno učno uspešnost gibalno oviranega učenca pri pouku.

Izvajalec dodatne strokovne pomoči je pri gibalno oviranem učencu praviloma defektolog smeri FIBO, če je tako določeno z odločbo o usmeritvi.

Svetovalni delavec

Svetovalni delavec pri delu z gibalno oviranim učencem izhaja predvsem iz načel celostnega pristopa in sodelovanja v svetovalnem odnosu. Delo svetovalnega delavca obsega tudi delo z učiteljem oz. učitelji gibalno oviranega učenca, sodelovanje s straši, delo z vodstvom šole in delo z zunanjimi ustanovami, če je to za učenca potrebno.

Ravnatelj

Za uspešno vključitev gibalno oviranega učenca na šolo mora ravnatelj na ravni organizacije šole poskrbeti za optimalne kadrovske in materialne pogoje. Po Zakonu o usmerjanju mora imenovati strokovno skupino za izdelavo in spremljanje individualiziranega programa za gibalno oviranega učenca.

ORGANIZACIJA ČASA

- Za gibalno oviranega učenca se izdelava individualiziran program, ki je skladen z njegovim razvojem, njegovim tempom učenja (zaradi motorične upočasnjenosti in/ali upočasnjenega miselnega procesiranja) in možnostmi za doseganje zastavljenih ciljev, ki morajo obsegati vsaj minimalne standarde znanj,
- potrebna je časovna prilagoditev in organizacija pouka ter življenja in dela na šoli v skladu z učenčevimi psihofizičnimi potrebami (npr. dodatni krajši odmori zaradi večje utrudljivosti...),
- gibalno oviran učenec (lahko) potrebuje več časa za branje, pisanje, usvajanje in preverjanje ter ocenjevanje znanja (do 50%),
- dodatna strokovna pomoč se izvaja v oddelku ali izven oddelka v času pouka, v skladu z individualiziranim programom učenca.

IZVAJANJE POUKA

POUČEVANJE IN UČENJE

- Za uspešno vključitev v šolsko okolje učenec potrebuje občutek sprejetosti, pripadnosti in varnosti sošolcev, staršev drugih učencev in vseh delavcev na šoli,
- vključen naj bo v vse šolske aktivnosti v okviru svojih zmožnosti (ekskurzije, izlete, športne in kulturne dneve, šola v naravi, tabori...) z ustreznimi prilagoditvami; aktivnosti in dejavnosti naj bodo s strani učitelja in vodstva šole tako zastavljene, da bo gibalno ovirani učenec aktiven, da se jih bo lahko udeleževal glede na njegove zmožnosti in posebnosti,
- v učilnici naj sedi na za njega ustrezno prilagojenem prostoru,
- vselej je potrebno upoštevati učenčeva močna področja, ohranjene psihofizične sposobnosti in učenčevo sposobnost aktivnega sodelovanja,
- učitelj mora upoštevati navodila terapevtov glede položaja učenca v učilnici (sedenje, uporaba pripomočkov, hoja, sodelovanje pri dnevnih aktivnostih v šoli...),
- fotokopiranje zapiskov, individualiziranih učnih listov, preizkusov znanja...
- uporaba računalnika pri pouku, za preverjanje in ocenjevanje znanja, če je učenec pri tem uspešnejši,
- izbira primerne individualne prilagojene računalniške opreme in usposobljenost učenca za uporabo računalnika.

PREVERJANJE IN OCENJEVANJE ZNANJA

Načine preverjanja in ocenjevanja znanja je treba, glede na otrokove ovire, ustrezno prilagoditi in pri tem upoštevati:

- merilo za napredovanje v višji razred so doseženi minimalni standardi znanja pri vseh predmetih, ob izvajanju individualiziranega programa,
- upoštevanje učenčevih posebnih potreb v strukturiranju učnega procesa v šoli in doma - tempo dela, individualizacija in diferenciacija,
- preverjanje znanja (poudarek na ustnem ali pisnem ocenjevanju, v skladu z učenčevim močnim področjem),

- podaljšan čas za pisanje testov ali drugih pisnih nalog, manjše število nalog istega tipa v šoli in doma,
- učenčevo znanje lahko učitelj preverja in ocenjuje ustno ali pisno, lahko tudi s pomočjo spremljevalca, pri tem izbere najustrežnejši tip nalog (obkroževanje, podčrtovanje, povezovanje, polodprta vprašanja, naloge z alternativnimi odgovori,...) glede na stopnjo senzo-motorične oviranosti in glede na zmožnost komunikacije,
- čas preverjanja znanja pri kontrolnih in šolskih nalogah se lahko podaljša do 50%,
- učencu se omogoči individualno preverjanje in ocenjevanje znanja, način preverjanja in ocenjevanja znanja naj bo opredeljen v individualiziranem programu,
- učencu se po potrebi podaljša čas pri preverjanju in ocenjevanju znanja ali pa se mu omogoči več krajših prekinitev med preverjanjem.

DOLGOTRAJNO BOLNI OTROCI

ORGANIZACIJA POUKA

PROSTOR

Nekaterim učencem, ki jim je dolgotrajna bolezen povzročila tudi gibalno oviranost, je potrebno pouk organizirati tako, da njihove težave ne bodo onemogočale oz. preprečevale šolskega dela. Sicer je priporočljivo, da je matična učilnica takega učenca v pritličju šole, da se, kolikor je mogoče, zmanjša število selitev iz učilnice v učilnico oz. naj se takemu učencu omogoči zamenjava učilnice pred odmori

DIDAKTIČNI PRIPOMOČKI IN OPREMA

Praviloma posebni didaktični pripomočki pri pouku z dolgotrajno bolnimi otroki niso potrebni.

STROKOVNI DELAVCI

Učitelj

Učitelj naj bo predvsem dobro strokovno usposobljen ter fleksibilen v iskanju novih specifičnih znanj.

Izvajalec dodatne strokovne pomoči

Dodatno strokovno pomoč izvaja strokovni delavec, določen z odločbo o usmeritvi.

Svetovalni delavec

Dolgotrajno bolni učenec ima zaradi svoje bolezni veliko stisk in strahov, ki jih sam ne zmore razrešiti. Zato je potrebno, da mu pri tem pomaga svetovalni delavec šolske svetovalne službe. Učenec naj ima možnost, da se v vsakem trenutku obrne na svetovalnega delavca, pa tudi svetovalni delavec naj dolgotrajno bolnega učenca spremlja.

Svetovalni delavec naj tudi oddelek obolelega učenca primerno poduči o bolezni sami, če se s tem strinjajo učenec in njegovi starši, pomaga naj tudi pri razreševanju stisk učencev ob bolezni obolelega sošolca (strah, obup, občutek nemoči).

Ravnatelj

Ravnatelj v skladu z zakonom imenuje strokovno skupino za pripravo in izvajanje individualiziranega programa. Zagotoviti mora ustrezne kadrovske in materialne pogoje, ki so potrebni pri delu z dolgotrajno bolnim učencem.

ORGANIZACIJA ČASA

Nekateri dolgotrajno bolni otroci takoj po vrnitvi iz bolnišnice in bolnišnične šole še ne morejo zdržati pri celotnem pouku. Zato naj bo takemu učencu omogočeno postopno obiskovanje pouka.

Upoštevati je potrebno tudi, da je zaradi bolezni oz. načinov zdravljenja dolgotrajno bolni učenec pogosto odsoten (kontrolni pregledi, posebni postopki zdravljenja), zato je potrebno te odsotnosti upoštevati pri celotnem ritmu učno-vzgojnega dela (npr. učenec naj ne bo ocenjen, če se je ravno prejšnji dan vrnil s kontrolnega pregleda, dodatnega zdravljenja ipd.).

IZVAJANJE POUKA

POUČEVANJE IN UČENJE

Učitelj, ki poučuje dolgotrajno bolnega otroka, mora biti seznanjen z naravo otrokove bolezni, saj so od nje in načinov zdravljenja odvisne vse posebne prilagoditve in posebnosti pri poučevanju. Najpomembnejše je, da učitelj upošteva, da ima morda učenec zaradi morebitnih zdravil morda slabšo koncentracijo, da morda potrebuje pri posameznih nalogah in dejavnostih zato več časa, da morda potrebuje med uro hrano oz. tekočino, da potrebuje malo gibanja ipd. Vse to je odvisno od posamezne bolezni. Zato naj bodo podrobnosti opredeljene v individualnem načrtu.

Poglavitno pa je, da ima učitelj dolgotrajno bolnega otroka na očeh tako, da lahko opazi, ali delu lahko učenec sledi, ali je dejaven, ali pa zgolj pasivno sedi pri uri. Potrebo je namreč upoštevati otrokovo bolezen, ki pogostokrat zavira tempo dela.

Samo učno-vzgojno delo za dolgotrajno bolnega učenca je potrebno načrtovati tako, da bo usmerjeno predvsem na doseganje temeljnih učnih ciljev oz. na usvajanje temeljnih znanj in veščin. Tako bo tudi dolgotrajno bolni učenec kljub svoji bolezni zmožni uspešno nadaljevati svoje šolanje in ga tudi uspešno zaključiti (pridobitev izobrazbe in poklica je za dolgotrajno bolnega učenca ključnega pomena za samostojno življenje bolezni navkljub).

Na šoli naj se dolgotrajno bolnemu učencu smiselno svetuje, katere izbirne predmete naj izbere glede na omejitve, ki mu jih postavlja bolezen.

Ker se bolnišnično šolsko delo odvija individualno oz. v manjših skupinah, tako da je lahko do največje možne mere individualizirano, se lahko zgodi, da bo imel učenec po vrnitvi v svojo šolo težave (ne bo zmožni slediti tempu dela v oddelku, težko se bo vključil v skupino). Potrebno mu je pomagati (skrbno spremljanje, uvajanje primerne oblike dela, notranje diferencialno delo, če je potrebno, dopolnilni pouk oz. individualna učna pomoč).

Zaradi specifičnosti obolenja posameznega otroka je potrebno včasih prilagoditi tudi delo pri posameznem predmetu (športna, likovna, tehnična, glasbena vzgoja, gospodinjstvo) in pri posameznih drugih šolskih dejavnostih (športni, naravoslovni, tehniški dnevi, ekskurzije, šola v naravi, tabori). Teh dejavnosti naj se dolgotrajno bolni učenci praviloma udeležujejo. Morebitne konkretne omejitve oz. prilagoditve so povezane s specifično otrokovega obolenja oz. bolezni, zato naj se matična šola o tem posvetuje z bolnišničnim učiteljem. Takim otrokom je potrebno zagotoviti dodatno spremstvo, če je le-to potrebno (prostovoljci, starši).

Zaradi večkratnih, krajših odsotnosti (pregledi, postopki zdravljenja) dolgotrajno bolni učenec pogosto ni deležen učiteljeve razlage, pojasnil, usmeritev. Zato mu je vse to potrebno omogočiti, bodisi v obliki dopolnilnega pouka bodisi v obliki individualne učne pomoči. Potrebno je seveda zagotoviti vire in določiti izvajalce te dodatne pomoči; ne sme pa to biti prepuščeno le dobri volji posameznega učitelja. Do te dodatne učne pomoči ima dolgotrajno bolni učenec pravico, določitev obsega in trajanja pa naj bo v pristojnosti komisije za usmerjanje. Dodatno strokovno pomoč izvaja strokovni delavec, določen z odločbo o usmeritvi.

PREVERJANJE IN OCENJEVANJE ZNANJA

Pri preverjanju in ocenjevanju je potrebno upoštevati otrokovo zdravstveno stanje in njegove psiho-fizične sposobnosti.

Preverjanje in ocenjevanje naj bo sprotno, napovedano in izvedeno tako, da na učenca ne

deluje obremenilno.

Učitelj naj bo seznanjen, če otrok uživa zdravila, ki zmanjšajo koncentracijo in nasploh upočasnjujejo ritem dela. To je potrebno upoštevati tudi pri preverjanju in ocenjevanju, tako da zagotovimo preverjanje in ocenjevanje manjših sklopov, podaljšan čas preverjanja ali odložitev preverjanja (npr. če ima učenec kontrolni pregled, če se vrne po daljši odsotnosti). Zaradi narave učenčeve bolezni oz. obolenja je preverjanje lahko zgolj ustno ali zgolj pisno.

Zaradi narave otrokove bolezni oz. obolenja je preverjanje in ocenjevanje lahko zgolj ustno ali zgolj pisno. Dolgotrajno bolni učenci, kot ostali učenci s posebnimi potrebami, so upravičeni do prilagojenega opravljanja zunanjega preverjanja znanja in nacionalnih preizkusov znanja.

OTROCI Z MOTNJAMI VEDENJA IN OSEBNOSTI

ORGANIZACIJA POUKA

PROSTOR

Sedežni red

V primeru klasične postavitve klopi v učilnici naj učenec z motnjami vedenja in osebnosti (v nadaljnjem besedilu učenec z vedenjskimi in čustvenimi težavami) ne sedi niti v zadnji niti v prvi klopi (zadaj občutek izločenosti, spredaj preveč na obeh sošolcev in s tem preveč možnosti za vzbujanje pozornosti). S tega vidika je še najbolj primerno prvo ali drugo mesto v drugi ali tretji vrsti, v stran od oken, sicer pa tako, da se mu učitelj lahko po potrebi približa (bližina pomirja, je pogoj osebnega odnosa). Sedi naj s sošolcem, ki ga sprejema in mu je pripravljen pomagati, ko le-ta potrebuje vrstniško oporo, pomoč. Ni potrebno/priporočljivo, da bi učenec sedel sam v klopi.

V primeru polkrožne postavitve klopi, ko so vsa sedežna mesta enakovredna, naj sedi med sošolcema, ki ga sprejemata, razumeta, ki imata v oddelku dober položaj, ugled in ki sta mu pripravljena pomagati, ko potrebuje vrstniško pomoč.

Organizacija prostora

Iz tujih in tudi domačih izkušenj vemo, da je za frontalno, skupinsko in individualno delo pri pouku z učenci z vedenjskimi in čustvenimi težavami primeren večji prostor oz. učilnica z opremo, ki omogoča hkrati vse naštetе oblike dela (brez premikanja opreme, učenci se samo presedejo), ali vsaj z opremo, ki jo je mogoče brez večjega hrupa in naporov poljubno premikati.

Tako ustvarimo pogoje hitrega prostorskega prilagajanja potrebam učnega procesa in individualnim (posebnim) potrebam učencev (frontalno poučevanje, samostojno skupinsko delo učencev, delo v parih, individualno delo učencev).

Za hitro in uspešno reševanje raznih vedenjskih in čustvenih težav in odporov med poukom so (izkustveno) primerni razni koticiki, kot je na primer koticček s strukturiranimi ročnimi lutkami za simbolično odvajanje trenutnih otrokovih napetosti, koticček s priljubljenimi igračkami, računalnik s primerno programsko opremo za sprostitev in razbremenjevanje občutkov osebne neuspešnosti itd. Za koriščenje koticčkov (izhodov v sili) so potrebna preprosta in otrokom razumljiva pravila, ki jih sprejmejo in jih po potrebi dopolnjujejo otroci skupaj z učiteljem, še zlasti glede na to, kdaj in kako se otrok lahko zateče vanje (med poukom, v odmoru, kdaj to ni mogoče, sam, s sošolcem, s strokovnjakom itd.).

Vse prilagoditve so odvisne od števila vseh učencev v oddelku in od števila učencev s posebnimi potrebami v oddelku (eden, več, učenci z različnimi potrebami).

Druge posebnosti

V primeru, ko učenec z vedenjskimi in čustvenimi težavami ne more več "vzdržati" v učilnici pri pouku (po presoji učitelja ali po lastni želji), mu dovolimo, da odide za trenutek na hodnik, v kakšen drug miren prostor, kot je knjižnica, k svetovalnemu delavcu ali podobno, vendar vedno v spremstvu nekoga, ki mu bo v oporo, v pomoč v osebni stiski (prostovoljec, šolski svetovalni delavec). Taki izhodi v sili naj ne bodo pogosti, da otroku ne pridejo "v navado". Otroku je treba povedati/razložiti, da je učenec, kot so vsi ostali, da je njegovo mesto v oddelku, da ga v kakršni koli odsotnosti pogrešajo sošolci in učitelj in še kaj podobnega.

Učenca z vedenjskimi in čustvenimi težavami je koristno vključevati v dejavnosti, v katerih bo uspešen (krožki, športne aktivnosti, ipd.) in ga nikakor in nikoli za kazen, ali zato, da bo imel več časa za učenje, izključevati iz dejavnosti, v katerih je uspešen.

DIDAKTIČNI PRIPOMOČKI IN OPREMA

Za pretežno večino učencev z vedenjskimi in čustvenimi težavami, še zlasti za učno manj uspešne, je značilna slabša miselna koncentracija, površnost v dojetanju učne snovi, posledično pa tudi slabša motivacija za učenje. Naštete težave oziroma učne ovire je možno uspešno obvladati tudi s kvalitetno uporabo audio-vizualnih sredstev, didaktičnih pripomočkov in koriščenjem sodobne informacijske tehnologije pri poučevanju, učenju in osvajanju/uporabi znanja (pritegnitev učenčeve pozornosti, ponazarjanje in boljše dojetanje/razumevanje učne snovi, samostojno iskanje in učenje, preskušanje osvojenega znanja v učenčevem vsakdanjem življenju itd.).

STROKOVNI DELAVCI

Učitelj

Učitelj razreda, v katerega je integriran učenec ali več učencev z vedenjskimi in čustvenimi težavami, mora, da bi uspešno opravljal svoje vzgojno-izobraževalno delo, izpolnjevati dva temeljna pogoja.

Prvič, imeti mora osnovna znanja o pojavu vedenjskih in čustvenih težav (vzrokih, pojavnih oblikah, posledicah za učenca in okolje), da bi le-tega razumel, drugič, do pojava/problema oziroma učenca/učencev z vedenjskimi in čustvenimi težavami mora imeti ustrezen osebni odnos.

Drug temeljni pogoj uspešnega poučevanja v oddelku z učencem/učenci z vedenjskimi in čustvenimi težavami pa je učiteljev ustrezen osebni odnos do otroka oziroma problema, ki ga otrok predstavlja. Ustrezen odnos se vzpostavi s tem, da ga zaznava kot osebnost, ga kliče po imenu, ga upošteva in sprejema/spoštujemo takega, kakršen je (mu pomagamo, da bi izboljšal svoj življenjski položaj), je strpen do njegovih šibkih točk (težav), se iskreno zavzema za njegove osebne uspehe in na sploh za njegov osebni razvoj, napredek.

Izvajalec dodatne strokovne pomoči

Izvajalec dodatne strokovne pomoči je določen z odločbo o usmeritvi.

Učenci z vedenjskimi in čustvenimi težavami lahko potrebujejo različne oblike dodatne strokovne pomoči (pomoč pri učenju na sploh, pomoč pri določenem učnem predmetu, v primeru čustvenih oziroma osebnih stisk ali kriz potrebujejo čustveno podporo, tolažbo, pomiritev, sprostitev, razbremenitev občutkov osebne neadekvatnosti, manjvrednosti, ipd.).

Svetovalni delavec

Delo svetovalnega delavca obsega tako individualno delo z učencem z vedenjskimi in čustvenimi težavami, kot tudi skupinsko delo z učenci, če je to potrebno. Obsega tudi delo z učitelji, v smislu skupnega načrtovanja in izvajanja pouka, preventive ali intervencije, delo s starši, vodstvom šole in z zunanjimi institucijami.

Ravnatelj

Ravnatelj ima pomembno vlogo pri zagotavljanju kadrovskih in materialnih pogojev za doseganje optimalnega razvoja učenca z vedenjskimi in čustvenimi težavami. Po zakonu je dolžan imenovati strokovno skupino, ki bo izdelala, izvajala in spremljala individualiziran program za tega učenca.

ORGANIZACIJA ČASA

Nudjenje dodatne strokovne pomoči učencu z vedenjskimi in čustvenimi težavami mora biti podrobneje opredeljeno v individualnem programu. Pri tem pa naj veljajo naslednja strokovna izhodišča:

Dodatna individualna strokovna pomoč učencu naj se nudi kolikor je le mogoče v oddelku, le v primerih, ko učitelj situacije zares ne more reševati/rešiti sam, tudi izven oddelka, vendar čim krajši čas in čim manj opazno (samo po sebi umevno) oziroma čim manj moteče za oddetek, strpno, dobronamerno. Nudjenje dodatne strokovne pomoči učenec ne sme doživeti kot kazen ali kot poseben privilegij (ki ga ostali učenci nimajo), ampak kot posebno človeško skrb/pomoč, da bi čimprej zmožel sam (brez pomoči) premagovati osebne težave in uspešno izpolnjevati vzgojno-izobraževalne zahteve, kot jih zmorejo sošolci.

Reševanje vedenjskih in čustvenih težav posameznih učencev oziroma nudenje dodatne strokovne pomoči v oddelku ima lahko več pozitivnih (vzgojnih) posledic za cel oddetek. Prvič, učenci spoznajo in se prepričajo, da jim pedagogi in drugi strokovnjaki (za vzgojno-izobraževalno delo) znajo in zmorejo pomagati v raznih razvojnih težavah, ki so sicer značilne in običajne za odraščanje, še zlasti tedaj, ko sošolec ne živi v urejenem življenjskem okolju (utrjevanje pedagoške avtoritete). Drugič, če zaradi nudenja dodatne strokovne pomoči posameznim učencem v oddelku ni moten/prizadet vzgojno-izobraževalni proces z ostalimi učenci, odpravljamo/preprečujemo nepotreben strah (pedsodke) pred "težavnimi" učenci in s tem z vidika temeljnih otrokovih pravic neupravičene težnje učencev in učiteljev po njihovi diskvalifikaciji (izključevanju, marginalizaciji).

IZVAJANJE POUKA

POUČEVANJE IN UČENJE

Najpomembnejše metodično-didaktične prilagoditve pouka potrebam učencev z vedenjskimi in čustvenimi težavami so:

Učencu moramo omogočiti/zagotoviti osebni uspeh in doživljanje zadovoljstva ob uspehu (na tako imenovanih močnih točkah, področjih).

Spodbujamo ga k različnim aktivnostim, posredno in neposredno povezanim z učenjem, razumevanjem učne snovi (dodatni viri, koriščenje sodobne informacijske tehnologije, kot so razni računalniški programi, internet, opazovanje v naravnem okolju, ipd.).

Upoštevamo načelo nadoknadenja zamujene/manjkajoče učne snovi, pozitivnih življenjskih izkušenj z vrstniki, odraslimi (nudjenje učinkovite učne pomoči strokovnjakov, pomoč učno uspešnejših sošolcev, podpiramo druženje, prijateljevanje, navezovanje novih stikov).

Uporabljamo čimveč učnih pripomočkov za popestritev in boljše razumevanje učne snovi (koristi tudi ostalim učencem v oddelku).

Pri pouku uporabljamo čimveč aktivnih oblik učenja (raziskovanja, učno delo v malih skupinah, projektno delo).

V primerih bližajoče se napetosti, raznih stisk, osebnih krize, predvidevanja konfliktov spremenimo vzgojno-izobraževalno dejavnost, uporabimo krajše (nekajminutne) sprostitevne dejavnosti z vsemi učenci. V izjemnih situacijah dovolimo učencu z vedenjskimi in čustvenimi težavami, da odide (na kratek odmorček) iz učilnice, vendar nikoli brez spremstva (s sošolcem, ki vpliva nanj pomirjajoče).

V primeru kršenja šolskih pravil in reda ne priporočamo uporabe klasičnih šolskih ukrepov, ampak predvsem individualne razgovore s kršiteljem (razčiščenje, usmerjanje v sprejemljivejše oblike reagiranja, princip restitucije ali povrnitve nastale situacije v prvotno stanje, povrnitev eventualno nastale škode, uvid v nesprejemljivo ravnanje, vedenje, prekršek,

iskreno opravičilo prizadetim itd.). Priporočamo tudi stalnega otrokovega zagovornika, neformalnega varuha.

PREVERJANJE IN OCENJEVANJE ZNANJA

Priporočamo napovedano oziroma dogovorjeno preverjanje in ocenjevanje znanja, bodisi v celoti ali po manjših vsebinskih sklopih. Preverjamo in ocenjujemo znanje in ne neznanja. Učenčev (tudi najmanjši) uspeh potrdimo/pohvalimo, vendar ne pretiravamo, da tak način ne bi izpadel kot protekcija pred sošolci.

III. PRILOGA

STROKOVNA LITERATURA

OTROCI S PRIMANJKLAJI NA POSAMEZNIH PODROČJIH UČENJA

1. Binder, Gisli; Michaelis, Richard (1999). Moj otrok vendar ni neumen: razvojne in učne motnje. Kres, Ljubljana.
2. Faber, Adele, Mazlish, Elaine (1996). Kako se pogovarjamo z otroki in kako jih poslušamo. Mladinska knjiga, Ljubljana.
3. Faber, Adele; Mazlish, Elaine (2000). Kako se pogovarjamo z otroki, da se lažje učijo. Mladinska knjiga, Ljubljana.
4. Gaberšek, Smilja (2001). Vpliv pozornosti in koncentracije pri otrocih s specifičnimi učnimi težavami na poslušanje, pripovedovanje in branje. Defektologica slovenica, letn. 9, št. 1, str. 25-43.
5. Glasser, W. (2001). Vsak učenec je lahko uspešen. Radovljica: Mca.
6. Golli, Danica in sodelavci (1992). Sodobne oblike opismenjevanja. Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport, Ljubljana.
7. Hauc, Dijana (1992). Dejavniki napredka pisanja pri legastenikih. Sodobna pedagogika, št. 5/6, str. 311-316
8. Jelenc, Dora (1992). Značilnosti bralnega procesa in specifične razvojna motnja branja. Pedagoška fakulteta, Ljubljana, publikacija: Kaj hočemo in kaj zmoremo.
9. Jelenc, Dora (1993). Zgodnji kognitivni procesi, ki vplivajo na nastanek specifične razvojne motnje branja. Aktiv logopedov Južne Primorske, Portorož, publikacija: Multidisciplinarni pristop v logopediji /4. strokovno srečanje logopedov Slovenije.
10. Jelenc, Dora (1997). Pomen fonološkega zavedanja za začetno branje in pisanje otrok s posebnimi potrebami. Društvo defektologov Slovenije, Ljubljana, publikacija: Uresničevanje integracije v praksi.
11. Kavkler, Marija (1990). Pomoč otroku pri matematiki. Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše, Ljubljana.
12. Kavkler, Marija (1993). Jezikovne sposobnosti učencev s specifično razvojno motnjo pri učenju matematike. Aktiv logopedov Južne Primorske, Portorož, publikacija: Multidisciplinarni pristop v logopediji /4. strokovno srečanje logopedov Slovenije.
13. Kavkler, Marija (1994). Nadarjen otrok z učnimi težavami: študij primera. Pedagoška obzorja, Novo mesto, publikacija Nadarjeni, str. 217-224.
14. Kavkler, Marija (1999/2000). Kako premagati učne težave pri pisnem računanju. Matematika v šoli, letn. 7, št. 3-4, str. 147-154.
15. Kavkler, Marija (2000). Heterogenost podskupin otrok s specifičnimi učnimi težavami pri aritmetiki. Pedagoška obzorja, letn. 15, št. 1-2, str. 50-64.
16. Kavkler, Marija in sodelavke (1991). Brati, pisati, računati. Pomurska založba, Murska Sobota, zbirka: Izstopiti ne moreš ; knjiga 3. - Str. 68-94.

17. Kavkler, Marija; Tancig, Simona; Lipec-Stopar, Mojca (1997). Strategije reševanja matematičnih problemov pri otrocih s posebnimi potrebami. Pedagoška fakulteta, Ljubljana, publikacija: Izobraževanje učiteljev ob vstopu v tretje tisočletje.
18. Koprivec, Andreja (2000). Motnje branja in pisanja v 1. in 2. razredu. *Otrok in družina* -št. 1, str. 24.
19. Ladinek, Nana; Korenjak, Mojca (2001). Otroci s specifičnimi učnimi težavami. *Didakta*, letn. 11, št. 60/61, str. 42-44.
20. Levandovski, Dubravka; Igrić, Ljiljana (1990). Izbor perceptivno-motoričkih zadataka za utvrđivanje sposobnosti za učenje (pmz): priručnik. Fakultet za defektologiju, Zagreb.
21. Magajna, Lidija (2002). Razumeti učne težave. *Didakta*, letn. 11, št. 63, str. 22-25.
22. Magajna, Lidija (2000). Motnje učenja pri otrocih z epilepsijo. *Medicinski razgledi*, 1. 39, št. 10, str. 103-107.
23. Magajna, Lidija (2000). Učne težave, specifične učne težave, primanjkljaji na posameznih področjih učenja - problem usmeritve v teoriji in praksi. V: Destovnik, K. (ur.), Kralj, S. (ur.). *Strokovna in strateško-operativna vprašanja pri uresničevanju nove šolske zakonodaje za področje otrok s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Društvo defektologov Slovenije: Pedagoška fakulteta.
24. Magajna, Lidija (1987). Učne težave specifične in nespecifične narave. Ljubljana: Svetovalni center.
25. Magajna, Lidija (1983). Kako pomagamo otrokom s specifičnimi učnimi težavami. Zavod SR Slovenije za šolstvo, Ljubljana, zbirka: Sodobno pedagoško delo.
26. Mikuš-Kos, Anica, Žerdin, Tereza, Strojina, Marja (1995). *Nemirni otroci*. Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše, Ljubljana.
27. Opara Darko, Trunkl Robert (1992). Obravnavanje šoloobveznih otrok s težavami v razvoju in učenju. Ljubljana: Zavod za šolstvo.
28. Passolt, Michael (2002). *Hiperaktiven otrok: psihomotorična terapija*. Sožitje, Ljubljana.
29. Pšunder, Majda (2001). Kako zaznati legastenika in mu pomagati. *Pedagoška obzorja* - Letn. 16, št. 1 str. 61-70.
30. Revija "Bučka". Vrhnika: "Bučka", Mojca Klug, s.p.
31. Reid, G.: (2002) Nekaj v prijateljsko pomoč. Društvo BRAVO za pomoč otrokom in mladostnikom s specifičnimi učnimi težavami. Ljubljana.
32. Schwarz, Margret (2000). Težave pri računanju?: Kako lahko starši pomagajo. *Kres*, Ljubljana.
33. Skalar, Marija (1996). Pomoč otrokom s specifičnimi učnimi težavami: izbrana poglavja iz razvojne psihologije za študente razrednega pouka. Pedagoška fakulteta, Ljubljana.
34. Skupina avtorjev (1983). Kako pomagamo otrokom s specifičnimi učnimi težavami. Zavod SR Slovenije za šolstvo, Ljubljana, zbirka: Sodobno pedagoško delo.
35. Skupina avtorjev (v tisku) *Specifične učne težave otrok in mladostnikov*. Uredili: Končnik-Goršič Nataša in Kavkler Marija. Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše. Ljubljana.
36. Soršak, S. (1995). Oblike specifične učne pomoči otrokom z motnjami branja in pisanja (MBP) v drugem razredu osnovne šole. *Doktorsko delo*. Univerza v Ljubljani.
37. Šket, Irena (2002). Otroci s specifičnim učnimi težavami. *Katarina*, letnik 7, št. 4, str. 4-5.

38. Zbornik prispevkov za konferenco (2002) Razvijanje potencialov otrok in mladostnikov s specifičnimi učnimi težavami. Different d.o.o. Trzin.
39. Žerdin, Tereza (1990). Branje in pisanje : kako prepoznavamo motnje in kako jih odpravimo. Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše, Ljubljana.
40. Žerdin, Tereza (1991) Težavice, težave, učne motnje. Pomurska založba, Murska Sobota, zbirka: Izstopiti ne moreš.
41. Žerdin, Tereza (1996). Ringa ringa raja. Priročnik za gibalno-grafične vaje. Mladinska knjiga, Ljubljana, zbirka: Mala šola.
42. Žerovnik, Angelca (1994). Igrajmo se, premagajmo težave: vaje za otroke s specifičnimi učnimi težavami. Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport, Ljubljana.
43. Žerovnik, Angelca (1994). Priročnik z vajami za delo z učenci, ki imajo specifične učne težave. Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Ljubljana.

SLEPI IN SLABOVIDNI OTROCI

1. Tatjana Murn, »Kaj piše na tabli? – Ne vidim prebrati«, Priročnik za načrtovanje in izvajanje pouka s slepim ali slabovidnim učencem, Center slepih in slabovidnih, Škofja Loka, 2002.
2. Center slepih in slabovidnih Škofja Loka, »Priročnik za usposabljanje v orientaciji in mobilnosti slepih in slabovidnih«, oktober 2000
3. Popović Draginja, »Psihologija slepih i slabovidnih«, 1979
4. Dikić Stanika, »Specifičnosti vizuelnog opažanja«, 1988
5. Dikić Stanika, »Metodika vaspitno-obrazovnog rada sa slabovidnim učenicima«, Beograd 1988
6. Wanecek Ottokar, »Povijest pedagogije slijepih«, 1973
7. Cvetkovič Živojin, »Metodika vaspitno-obrazovnog rada sa slepim licima Savremena metoda čitanja i pisanja slepe dece na Brajevom pismu«, 1989
8. Zemcova M.I., »Slabovidni učenici priročnik za nastavnike i roditelje«, 1975
9. Zovko Gojko, »Paripatologija 1«, 1995
10. Zovko Gojko, »Paripatologija 2«, 1998
11. Strokovna literatura o slepih in slabovidnih v knjižnici Zavoda za slepo in slabovidno mladino (npr. življenjepis Louisa Brailla, življenjepis Helen Keller...),

GLUHI IN NAGLUŠNI OTROCI

1. Hrabar S., Likar L.: Zbornik prispevkov s seminarja Slušno moteni otrok v vrtcu in osnovni šoli. Zavod republike Slovenije za šolstvo in šport, Ljubljana, 1994.
2. Hrabar S., Likar L.: Zbornik prispevkov s seminarja Gluhi in naglušni otrok v vrtcu in osnovni šoli. Zavod republike Slovenije za šolstvo in šport, Ljubljana, 1996.
3. Kasteli N.: Vključevanje slušno prizadetih otrok in mladostnikov v polnočutno okolje. Zavod za usposabljanje slušno in govorno motenih Ljubljana, 1990.
4. Kuhar D.: Pogovori s starši gluhih in naglušnih otrok. PZI Dan, Ljubljana, 1993.

5. Levec A.: Učenec z izgubo sluha v vašem razredu. PZI Dan, Ljubljana, 1994.
6. Škvor. J.: Pomoč pri šolskem delu. PZI Dan, Ljubljana, 1993.
7. Trtnik A, Kuhar D.: Pravica gluhih do znanja. Zavod za usposabljanje slušno in govorno motenih Ljubljana, 1997.
8. Papež J.:Surdopedagoginja in učiteljica skupaj v razredu osnovne šole, Vzgoja in izobraževanje, šte.v.5 , leto 2001.
9. Schmidt, M.: Prihodnost inkluzivnih šolskih programov. Sodobna pedagogika, št.5, str.128-138.
10. Majer, T., Papež, J.:Načrtovana oblika dela – pot do uspeha – Simpozij »Naših 40 let«, Center za sluh in govor Maribor, Zbornik referatov, Maribor, maj 2002.
11. Kolenc, F.M.: Integracija otrok s posebnimi VI potrebami v Sloveniji - Simpozij »Naših 40 let«, Center za sluh in govor Maribor, Zbornik referatov, Maribor, maj 2002.
12. Werdonig, A. – Postopki pri vključevanju otrok v integracijo - Simpozij »Naših 40 let«, Center za sluh in govor Maribor, Zbornik referatov, Maribor, maj 2002.
13. Schmidt, M. Čagran, B. – Evalvacija projekta »Integracija otrok z motnjo sluha v redno osnovno šolo« z vidika vrstniškega sprejemanja - Simpozij »Naših 40 let«, Center za sluh in govor Maribor, Zbornik referatov, Maribor, maj 2002.
14. Majer, T. : Vloga in pomen strokovne pomoči v procesu integracije gluhih in naglušnih otrok v redno osnovno šolo – primer dobre učno-vzgojne prakse – Zbornik referatov V. Strokovnega posveta Menedžment v VIZ.
15. Tollazzi, S: Pomen razvijanja poslušanja gluhih in naglušnih otrok v procesu integracije – Defektologica Slovenica.
16. Guberina, P. Verbotonalna metoda i njezina primjena na rahabilitaciju sluha, Centar SUVAG, Zagreb 1985.
17. Krapež, M. Reverberacija u rehabilitaciji prostornog poslušanja, SUVAG, Vol. 1, br. 1-2, 55-68, Zagreb 1988.
18. Prozojević Trivanović, M.: Slušanje i govor, SN Liber, Zagreb 1984.
19. Bertram, B.: Cochlear implantation at an early age: first experiences, Zbornik referatov 1. slovenskega posveta o rehabilitaciji oseb s kohlearnim implantom, Maribor 1998.
20. Coninx, F. Vom Horen zum Wahrnehmen: Eine kognitive Leistung In: Kongressberich 4. Auditory – Verbal Kongress Berhtesgaden 1999: 260-272.
21. Eastbrooks, W: Die auditiv-verbale Methode. In: 3. Auditory – Verbal Kongress Berhtesgaden 1995: 171-173.
22. Hernja, N. In sodelavci: Vaje poslušanja, Center za sluh in govor Maribor 1998.
23. Tim za KI CSGM: Spremljanje razvoja poslušanja, Zavod RS za šolstvo 2000.
24. Spindler, M. : Nove metode in pristopi pri odkrivanju gluhot in naglušnosti - Simpozij »Naših 40 let«, Center za sluh in govor Maribor, Zbornik referatov, Maribor, maj 2002.
25. Rokavec, A.: Pogostnost in vzroki naglušnosti - Simpozij »Naših 40 let«, Center za sluh in govor Maribor, Zbornik referatov, Maribor, maj 2002.
26. Tollazzi, S. : Individualna slušno-govorna terapija gluhih in naglušnih otrok - Simpozij »Naših 40 let«, Center za sluh in govor Maribor, Zbornik referatov, Maribor, maj 2002.

27. Hernja, N., Brumec, M., Groegl, S., Ropert, D., Tetičkovič, B., Werdonig, A.: Pot do poslušanja s polževim vsadkom - Simpozij »Naših 40 let«, Center za sluh in govor Maribor, Zbornik referatov, Maribor, maj 2002.
28. Fras Fijačo, M.: Tudi v vrtcu poslušamo in govorimo- Simpozij »Naših 40 let«, Center za sluh in govor Maribor, Zbornik referatov, Maribor, maj 2002.
29. Groegl, S., Tetičkovič, B.: Gibalno-glasbeno-ritmične igre za otroke s polževim vsadkom - Simpozij »Naših 40 let«, Center za sluh in govor Maribor, Zbornik referatov, Maribor, maj 2002.
30. Ambrožič, K., Vlasisavljevič, L.: 40 let OŠ na Centru za sluh in govor Maribor - Simpozij »Naših 40 let«, Center za sluh in govor Maribor, Zbornik referatov, Maribor, maj 2002.
31. Burja, T., Repnik, V. : Razvijanje bralnih strategij pri gluhih in naglušnih otrocih ter otrocih z motnjami v govorno jezikovni komunikaciji - Simpozij »Naših 40 let«, Center za sluh in govor Maribor, Zbornik referatov, Maribor, maj 2002.
32. Zbornik prispevkov s strokovnega simpozija »Uresničevanje integracije v praksi« - Portorož 1997.
33. Zbornik referatov 2. slovenskega posveta o rehabilitaciji oseb s polževim vsadkom – Center za sluh in govor Maribor, november 2002.

OTROCI Z GOVORNO-JEZIKOVNIMI MOTNJAMI

1. Glasser, W. (1992): Učitelj v dobri šoli, Didakta, Radovljica.
2. Glasser, W. (1991): Dobra šola, Didakta, Radovljica.
3. Jelenc D. (1993): Zgodnji kognitivni procesi, ki vplivajo na nastanek specifične motnje branja. Zbornik 3. strokovno srečanje logopedov Slovenije – Multidisciplinarni pristop. Center za korekcijo sluha in govora, Portorož..
4. Jelenc D. (1995): Jezikovne sposobnosti pri specifični motnji branja. Sodobna pedagogika, No. 3-4.
5. Jelenc D., Novljan E. (2001): Učitelj svetuje staršem 1. Matematika. Izbrana poglavja. Didakta, Radovljica.
6. Jelenc, Dora (1992): Značilnosti bralnega procesa in specifične razvojna motnja branja. Pedagoška fakulteta, Ljubljana, publikacija: Kaj hočemo in kaj zmoremo.
7. Jelenc, Dora (1997): Pomen fonološkega zavedanja za začetno branje in pisanje otrok s posebnimi potrebami. Društvo defektologov Slovenije, Ljubljana, publikacija: Uresničevanje integracije v praksi.
8. Kavkler M. (1996): Prilagoditve pri naravoslovju za otroke s posebnimi potrebami. Pedagoška obzorja, No. 1-2.
9. Kavkler, Marija (1990): Pomoč otroku pri matematiki. Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše, Ljubljana.
10. Kavkler, Marija (1993). Jezikovne sposobnosti učencev s specifično razvojno motnjo pri učenju matematike. Aktiv logopedov Južne Primorske, Portorož, publikacija: Multidisciplinarni pristop v logopediji /4. strokovno srečanje logopedov Slovenije.
11. Kavkler, Marija in sodelavke (1991): Brati, pisati, računati. Pomurska založba, Murska Sobota, zbirka: Izstopiti ne moreš ; knjiga 3, str. 68-94.

12. Kavkler, Marija; Tancig, Simona; Lipec-Stopar, Mojca (1997). Strategije reševanja matematičnih problemov pri otrocih s posebnimi potrebami. Pedagoška fakulteta, Ljubljana, publikacija: Izobraževanje učiteljev ob vstopu v tretje tisočletje.
13. Keršič J., Štajner (1998): Olajšajmo delo otroku in sebi. Logopedski priročnik 1. Zavod RS za šolstvo in šport.
14. Koprivec, Andreja (2000). Motnje branja in pisanja v 1. in 2. razredu. Otrok in družina -št. 1, str. 24.
15. Kraljič, Vodeb: Pomagajmo otrokom, ki imajo večje težave na področju zaznavanja, ZRS za šolstvo in šport, 1994
16. Ljubešić M. in sod. (1997): Jezične teškoče šolske djece. Školske novine, Zagreb.
17. Mikuš-Kos, Anica, Žerdin, Tereza, Stojin, Marja (1995). Nemirni otroci. Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše, Ljubljana.
18. Pečjak S. (1999): Z igro razvijamo komunikacijske sposobnosti.
19. Pečjak S.: Didaktična igra in razvoj nekaterih specifičnih funkcij pri opismenjevanju.
20. Pečjak S.: Ravni razumevanja in strategije branja.
21. Skupina avtorjev (2002): Specifične učne težave otrok in mladostnikov. Svetovalni center, Ljubljana.
22. Žerdin, Tereza (1990). Branje in pisanje: kako prepoznavamo motnje in kako jih odpravimo. Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše, Ljubljana.
23. Žerdin, Tereza (1991) Težavice, težave, učne motnje. Pomurska založba, Murska Sobota, zbirka: Izstopiti ne moreš.
24. Žnidarič D. (1993): Otrokov govor. Zavod RS za šolstvo in šport, Ljubljana.

GIBALNO OVIRANI OTROCI

1. Neuman Z.: Psihologija telesno prizadetih, Filozofska fakulteta v Ljubljani, 1976
2. Powell T.: Poškodbe glave, Društvo Vita, 1996
3. Finnie N., R.: Postupak s cerebralno paraliziranim djetetom kod kuće, Savez društava defektologa Jugoslavije, 1974.
4. Brien in Forest ter sodelavci: Akcija vključevanja, Zveza društev za cerebralno paralizo, 1997.
5. Brošure Zveze društev za cerebralno paralizo in Društva mišično obolelih Slovenije
6. Matajec-Tivadarjeva: Epilepsija pri otrocih
7. Priročnik za vzgojo in izobraževanje gibalno oviranih učencev (v pripravi)
8. Izobraževanje telesno hendikepiranih otrok: Simon H. Haskell in Elizabeth K. Barrett (trije deli: pedagoški, psihološki in zdravstveni del – priredil ZUIM Kamnik 1995)

DOLGOTRAJNO BOLNI OTROCI

1. Navodila za vzgojno-izobraževalno delo s predšolskimi in šolskimi otroki, ki so na zdravljenju v bolnišnici, Ljubljana 1988, ZRSŠŠ

2. Odprta vrata, Ljubljana 1991, ZRSŠŠ
3. Nove oblike dela v bolnišnični šoli; Ljubljana 1993, ZRSŠŠ
4. Development of European Hospital Education, Amsterdam 1993
5. www.connect-to-hope.org
6. 50 let bolnišničnega šolskega dela v Ljubljani, zbornik, Ljubljana 2002
7. Access to Education for Children and Young People with Medical Care, Nottingham 2001, DSES Publicationa

OTROCI Z MOTNJAMI VEDENJA IN OSEBNOSTI

1. Bergant, M.: Družina - zakon - ljubezen na razpotju, Zavod R Slovenije za šolstvo, Ljubljana, 1981.
2. Satir, V.: Družina za naš čas, CZ, Ljubljana, 1995.
3. Redl Wineman, D., Wineman, F.: Agresivni otrok, Svetovalni center, Ljubljana, 1984.
4. Miller, A.: Drama je biti otrok, Tangram, Ljubljana, 1993.
5. Žmuc-Tomori, M.: Pot k odraslosti, CZ, Ljubljana, 1983.
6. Škoflek, I.: Nekateri rizični dejavniki v razvoju predšolskega otroka, v Zborniku Živeti skupaj, Zavod R Slovenije za šolstvo, Ljubljana, 1993.
7. Glasser, William, Dobra šola, Didakta, Radovljica, 1994.
8. Glasser, William, Učitelj v dobri šoli, RIC, Radovljica, 1994.
9. Good, Perry, ... in mulc si bo pomagal, RIC, Radovljica, 1993.
10. Good, Perry, Pravica do sreče, RIC, Radovljica, 1994.
11. Kos-Mikuš, A.: Šola in duševno zdravje, Pomurska založba, MS, 1991.
12. Požarnik, H.: Kako ohranimo duševno zdravje, MK, Ljubljana, 1978.